

ULUSLARARASI TIBB-İ NEBEVÎ KONGRESİ INTERNATIONAL CONGRES ON PROPHETIC MEDICINE

24-25 HAZİRAN / JUNE 2014 ANKARA

BİLDİRİLER / PROCEEDINGS

Uluslararası Sempozyumlar Dizisi Yayın No: 2

ISBN: 978-605-83341-0-6

Baskı Tarihi: Ankara 2016 2. BASKI

YAYIN KURULU / PUBLISHING COUNCEL

Nizamettin Kalamın
Prof. Dr. İlhan Yıldız
Prof. Dr. Hürrem Bodur
Prof. Dr. Ayşe Filiz Avşar
Prof. Dr. Haluk Deda
Yrd. Doç. Dr. Ayten Erol

YAYINA HAZIRLAYANLAR PREPARED FOR PUBLICATION BY

Nizamettin Kalamın
Dr. Hanefi Gök
Fikri Karaca
Dr. Osman Özcan

HAKEM KURULU / ADVISORY BOARD

Dr. Amina Ather	Unani Medicine, Germany
Prof. Dr. Ayşe Filiz Avşar	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi Ibn Sina Institute of Tibb, Johannesburg, South Africa
Prof. Rashid Bhikha	Kafkas Üniversitesi Tıp Fakültesi
Prof. Dr. Hürrem Bodur	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. İbrahim Çalışkan	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Prof. Dr. Haluk Deda	İttifak Holding Gıda Danışmanı
Prof. Dr. Adem Elgün	Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı King Abdulaziz University Medical School, Saudi al-Jaouni Arabia
Prof. Dr. Hakan Hakeri	Katar Foundation, Doha, Katar
Prof. Dr. Soad Jaouni	King Abdulaziz University Medical School, Saudi Arabia
Prof. Dr. Yusuf al-Kardavi	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Prof. Dr. Amal Obeid	Britanya Hacamat Derneği (British Cupping Society BCS) Genel Sekreteri, England
Prof. Dr. Hasan Özkan	Bezmialem Üniversitesi Tıp Fakültesi
Dr. Kaleem Ullah Rajput	Üsküdar Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Sefa Saygılı	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Nevzat Tarhan	İzzet Baysal Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi
Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal	
Prof. Dr. Ömer Zorba	

İLETİŞİM / CONTACT

MUHDER

Hız. Muhammed (s.a.s.)'i Anlama ve Anlatma Uluslararası Derneği
Gökkuşluğu Mah. 1204. Sok. 19/24 Balgat - Çankaya / ANKARA
Tel: 0 532 588 44 14
www.muhter.com

TASARIM & BASKI / DESIGN & PRINTING

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Cevizlidere Cad. 1237. Sok. No: 1/17 Balgat / ANKARA
Tel: +90 312 472 37 73-74
www.sfn.com.tr

TARİHTEN GÜNÜMÜZE İNSAN SAĞLIĞININ KORUNMASI VE TIBB-I NEBEVÎ'DE KARANTİNA UYGULAMALARI

FROM PAST TO PRESENT PROTECTION OF HUMAN HEALTH PROPHETIC MEDICINE AND QUARANTINE APPLICATIONS

Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KÖYÇÜ

Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
ekoycu@bartin.edu.tr

Erdogan KOYCU, Assist. Prof. Dr.

Bartın University, Faculty of Islamic Sciences
ekoycu@bartin.edu.tr

Özet

Yüce Allah, insanı zaman zaman korku, açlık, mal ve canlardan eksiltme gibi çeşitli durumlarla sınanmaktadır. Bu sınanma bazen hastalık olarak da insanın karşısına çıkabilir.

Herhangi bir hastalığa düşen insanın Rabbine isyan etmeden, tedavi yollarını araştırması ve helal yollarla tedavi olması esastır, zira Peygamberimizin (s.a.s.) tabiriyle: "ihtiyarlık hariç" her hastalığın tedavisi de vardır.

Peygamberimiz (s.a.s.) de hastalandığında tedavi olmuş, hastalanan bir kimse kendisine geldiğinde tedavi olmayı önermiş, şifa bulması için dua etmiş, hastalıkların tedavisinde helal ve haram olan tedavi yöntemlerine işaret etmiş, hastalıklar karşısında tedbir almayı ve tedavi olmayı herkese tavsiye etmiştir.

Hüsrev Nuşirevân (ö. 579), Cündişâbur'da tıp ilimlerinin de bulunduğu bir akademi kurmuş, Emevi Halifesi Velid b. Abdülmelik b. Mervân (ö. 96/715), cüzzamlılar için karantina tedbirleri uygulanmıştır.

Ebû Bekir Muhammed b. Zekerîya er-Râzî (ö. 925/1519), İbn-i Sina (ö. 427/1037) ve Alî b. Abbas el-Mecûsî (ö. 994/1585) gibi tıp âlimleri yetişmiş, Endülüs Emevîler Dönemi'nde de hekimlerin en meşhurlarından İbn-i Zühr (ö. 556/1161), Ebû Kâsım Zehrâvî (ö. 400/1010) gibi tıp âlimleri yetişmiş, bu âlimler kendi dönemlerinde talebeler yetiştirmişler, eserleri üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmuş ve bugün hâlâ eserleri insanlığın hizmetindedir.

Tıbb-ı Nebevî üzerine eserler telif edilmiş onlardan Ebû Nuaym el-İsfehânî'nin (ö. 430/1038) et-Tıbbu'n-Nebevî ve ibn-i Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) telif ettiği et-Tıbbu'n-Nebevî adlı eserleri, hâlen bu konuda en çok başvurulan iki eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sağlıklı insanlar, bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış kimselerle yakın olmamaya, özellikle onların kullandığı eşya ve araç gereçleri kullanmamaya gayret göstermelidirler. Zaten doktorlar da bugün herhangi bir hastanın kullandığı araç ve gereci (kaşık, çatal, bıçak, diş fırçası vs.) başkasının kullanmamasını söylerler.

Hastalığa yakalanan insanların veya hayvanların belirli bir süre karantinaya alınarak diğer sağlıklı insanlarla yakından temasını kesmek için çeşitli tedbirler almak, dinimiz İslam'ın da bir emridir. Peygamberimizden (s.a.s.) itibaren günümüze kadar da karantina uygulamaları bu yönde devam edegelmiştir.

Devlet, bulaşıcı hastalıklara karşı nasıl karantina tedbirleri uyguluyorsa, insanın beden ve ruh sağlığına zarar veren içki, sigara gibi maddelerin öncelikle üretilmemesi ve kullanılmaması için de karantina uygulayabilir.

Yeşilay Cemiyeti, AMATEM (Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezi),¹ Sigarayla Savaşanlar Derneği gibi kuruluşların da uyuşturucu, içki ve sigara gibi maddeler sebebiyle hastalanan kişilerin tedavisine yardımcı olmaları, bu hastalıklara karşı bir tedbirsel karantina olarak algılanabilir. Bunun yanında yurtdışından ülkemize sokulan ve sigarayı, içkiyi özendirmek için düşük fiyatlarla satılan ürünleringirişinin tamamen engellenmesi ve bunu yapanların cezalandırılması, hatta hava alanlarında Duty Free Mağazaları'nda satılan ürünlerin satışına son verilmesi, bu ürünlerden hem madden hem manen zarar gören kişilerin bütçelerine ve dolayısıyla devletin bütçesine katkı sağlayacaktır.

2009/1138 Sigara Yasağı ile İlgili Başbakanlık Genelgesi ve Resmi Gazete'de yayımlanan 2010/58, K: 2011/8 Sayılı Kanun ile devlet, kapalı alanlarda sigara yasağı koymuş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de bu uygulamaya destek verilmiş, eş zamanlı yasaklar konulmuş ve hâlâ da kapalı alanlarda sigara içme yasağı uygulanmaya devam etmektedir. Bu tür girişimler, hastalığın sağlıklı olana geçmesini engellemeye matuf kapalı mekânlarlabir ne'vi karantina oluşturulduğu söylenebilir. Bununla birlikte kapalı alanlarda zaman zaman sigara içilmesi, müessese sahibinin buna göz yumması da, görülebilir.

Bulaşıcı hastalıklar konusunda her ülke, kendi koyduğu bazı kurallar doğrultusunda karantina tedbirleri uygulayabilir. Bununla birliktebulaşıcı hastalıkların ülkeler arasında taşınmaması için ortaklaşa bazı uluslararası kanunların da çıkarılması gerekmektedir.

Kişi ve toplum olarak bize düşen görev, hastalıklar karşısında helal olan yöntemlerle tedavi olmak, bulaşıcı hatalıklar karşısında o bulaşıcı hastalıkların diğer insanlar veya hayvanlara geçişine sebep olabilecek ihtimallere karşı bölge, kişi ve hayvanı karantina altında tutmaktır. Bu, dinimizin emirleri doğrultusunda hareket etmenin de bir göstergesidir.

1 Alkol ve madde kullanım bozukluğu olanların ilk başvurdukları, ayaktan tedavilerinin yapıldığı ve gerekirse yatışplanının yapıldığı bölümdür. <http://bakirkoyruhsinir.gov.tr/amatem> (Erişim Tarihi: 20.06.2014).

Günümüzde Tıbb-ı Nebevî'nin ihyası ve yeniden tıp literatüründe etken bir rol oynayabilmesi için öncelikle disiplinler arası çalışmalarda ele alınması gerektiğine inanıyoruz. Bu gibi kongre ve sempozyumlarda bu ihya hareketinin birer nüvesi kabul edilebilir.

Hem aile hem de toplumda huzur istiyorsan beden sağlığını koru. Hastalıkların tedavisinde gecikme! Tedavi yöntemlerinde dikkatli ol! Haram maddelerle yapılan tedavinin deva yerine dert olduğunu unutma! Bulaşıcı hastalıklar karşısında uyanık ol ve gereken tedbirleri al!

Halkının sağlığını korumayı en önemli hedefleri arasında gören ve bu hedefler doğrultusunda hastalara yardımcı olan ve bulaşıcı hastalıklara karşı savaş açan, halkının sağlıklı ve mutlu olduğu bir devletin refah seviyesine ulaştığını söylememiz mümkündür; zira halkının mutluluğu ve refahı devletin devamlılığını gösteren amillerin başında gelir.

Anahtar Kelimeler: Tarihten Günümüze İnsan Sağlığının Korunması, Karantina, Sağlık, Tıbb-ı Nebevî, İslamî Tıp.

Summary

Almighty Allah sometimes tests people with fear, hunger, and damage like this. This testing can sometimes be against the diseases.

Human cannot rebel from disease against him Lord, He should investigate ways to treat and treatment especially essential that all lawful ways because the Prophet (p.b.u.h) phrase: "Old age" except the treatment of all diseases are also available. Our Prophet (p.b.u.h) was treated when ill. When it comes to a person who is sick of being treated to propose finding prayed for healing, In the treatment of diseases that are lawful and unlawful methods of treatment have pointed out, take precautions against disease and has to be treated recommend it to anyone.

Hüsrev Nuşirevan (d. 579) has established a Medical Sciences Academy in Cundişabur, Umayyad Caliph Al-Walid b. Abd al-Malik b. Muhammed (d. 96/715) had implemented for leprosy quarantine measures in Cündişabur Abu Bakr Muhammad b. Zakariya al-Razi (d. 925/1519), Ibn-i Sina (Avicenna) (d. 427/1037) and Ali b. Abbas al-Macûsî (d. 994/1585) trained as scholars of Medicine, The most famous of the physicians of the period of the Umayyad Andalusian was Ibn Zuhr (d. 556/1161), Abu Qasim Zahrawî (d. 400/1010) trained as medical scholars, these scholars are useful not only during their periods of demand. Their works still taught in universities as a textbook and still works today in the service of humanity.

Prophetic Medicine has been copyrighted works on them Abu Nuaym al-İsfehani (d. 430/1038) of Tıbbu'n-Nabavi and Ibn al-Qayyim al-Cevziyye (d. 751/1350) of Tıbbu'n-Nabavi. These books still works in this regard appears to be the most referenced are the two works.

Healthy people also an infectious disease caught from anyone that the disease the chances of passing because of too close should not be, especially his personal belongings and wherewithal to use should endeavor already doctors today, any patient that uses tools and equipment (spoons, forks, knives, toothbrushes, etc.) Others is not to use.

Infected people or animals to be quarantined for a certain period of close contact with other healthy people to take various measures to cut our religion of Islam should be noted that a warrant. Our Prophet (p.b.u.h) to the present from the quarantine practices have persisted in this direction.

State is applying quarantine measures against infectious diseases how people's physical and mental health, harm drinks, cigarettes manufactured or used primarily for substances such as quarantine may apply.

Green Crescent Society, AMATEUR (Alcohol and Substance Abuse Treatment and Education Center) Fight Against Cigarette Association like these Organizations such as drugs, alcohol and smoking materials due to ill treatment of persons to assist in this disease against a precautionary quarantine detected as besides from abroad to our country and inserted smoking drink, to encourage lower prices of products sold abroad illegally entry entirely precautionary unobstructed and it illegally engaged to be punished even AP in the **Duty Free Shops** sold in the sale of products to the termination of these products, both materially and spiritually injured person to the budgets of and therefore perceived as contributing to the state's budget.

2009/1138 Non-Prohibition-Related Prime Minister's Circular and the Official Gazette published 2010/58, K: 2011/8 with the Law of the state indoor smoking ban put, North Cyprus Turkish Republic were supported this practice simultaneously prohibits placed and still closed areas continue to be implemented smoking ban. Such attempts to pass the disease to healthy ones from robust indoor facilities aiming to prevent separation can be called a kind of quarantine venues. However, from time to time in enclosed areas where smoking establishment has transpired and he does not condone this kind of drilling bans attempts to be perceived as possible.

Infectious diseases are some guidelines that each country put their own besides the application of quarantine measures in the direction of other countries and to their own countries for the transport of infectious diseases in jointly removing some of the requirements of international law believe.

People and a society being treated across each falling illnesses by the halal the methods. Communicable are wrong against that infectious diseases other people or animals crossing could lead to possibilities that area against the person and animal quarantine, keep our religion under orders to act is also an indicator.

Nowadays Medicine of the Prophets the induction re-Tibb Literatürü factors to play a role in the interdisciplinary studies primarily have no doubt needs to be dealt with. In these congresses and symposia in this revitalization of the core of the movement is acceptable.

People's health protection is the most important goal of seeing and towards these goals help patients with and against infectious diseases in open warfare, the people are healthy and happy to be a state welfare reached possible to say that because the people of the happiness and prosperity of the state continuity showing the agent at the beginning of income.

Keyword: *From Past To Present Protection Of Human Health, Prophetic Medicine, Quarantine Applications, Health, Tibb-ı Nabavi, Islamic Medicine.*

Yüce Allah, eşref-i mahlûk olarak yarattığı insanı sürekli imtihan altında tutmaktadır; zira ölümü ve hayatı yaratmasının gayesi de: “hangimizin daha güzel amel yapacağını”² tespititti.

Peygamberimizin (s.a.s.): “*Ey Allah’ın kulları, tedavi olunuz; çünkü Yüce Allah (c.c) yarattığı her hastalık için bir deva yaratmıştır.*”³ sözünden, “insanın hastalıklara maruz kaldığı durumlarda, hastalığın tedavisi için gerekli tedavi yöntemlerini arayıp bulması, tedavi olması ve sağlıklı olarak yaşamını sürdürmesi, en başta gelen sorumluluklardan biridir.” sonucuna ulaşmamız mümkündür.

Hastalıkların yayılmasını engellemek, hem kendi sağlığını hem de diğer insanların sağlıklarını korumak için gerekli tedbirleri almak (**karantina**) da hem toplumda söz sahibi olan yöneticilerin hem de kişilerin sorumluluklarından biridir.

Peygamberimiz (s.a.s.), hasta olanların tedavi olmasını önermiş,⁴ tedavide kullanılacak maddelere işaret etmiş,⁵ hasta ziyaretinde hastanın psikolojik durumunun da göz önünde bulundurulması, ona iyi davranılması ve hastanın hoşlanacağı şeylerin yapılması hususunda Ashâb-ı Kirâm’ı uyarış,⁶ haram maddelerle tedavi olmayı yasaklamış, onlarla tedavinin deva değil hastalık olduğuna işaret etmiş,⁷ tedavide ruhsat verdiği yöntemleri⁸ veya kerih gördüğü yöntemleri⁹ belirtmiş, bazen de hastalıklar karşısında dua etmiş,¹⁰ bazen de kendisine getirilen hastalara dua etmiş¹¹ zaman zaman da hastalıklar karşısında hangi tedbirleri alabileceklerine dair tavsiyelerde bulunmuştur; Ashâb-ı Kirâm da Peygamberimizin (s.a.s.) tavsiyeleri doğrultusunda tedavi yöntemlerini araştırıp, tedavi olmuşlar ve zaman zaman da hastalıklara karşı **Karantina** diyebileceğimiz bazı tedbirleri almışlardır. Bu tür uygulamalara kısaca **Tıbb-ı Nebevî** diyoruz.

Hastalıklara karşı dirençli olabilmek için bazı tedbirleri almamak veya tedbir almakta gecikmek, hem kendi sağlığını hem de diğer insanların sağlıklarını tehlikeye atmak demektir. Bu durumda kişi, kendi bedenine, diğer insanlara, hayvanlara ve bitkilere karşı birtakım sorumlulukları olduğu kendisinin

2 “O (Allah), hanginizin daha güzel amel yapacağını sinamak için ölümü ve hayatı yaratandır...” Müllk, 67/2.

3 İbn Mâce, Sünen, II/3436 (Kitâbu’t-Tıbb, 1, Bâbu Mâ Enzelallahu Dâen illâ Enzelehu Şifaen, 1), Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.

4 et-Tirmizî, Sünen, IV/388, (2047, 2048) (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu mâ câe fi’s-Saüti ve gayrihi, 9), Çağrı Yayınları, İstanbul-1413/1992.

5 el-Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, VII/12 (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu’s-Şifa fi Selasin, 3-11), Çağrı Yayınları, İstanbul-1413/1992; el-Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, VII/17, (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu’l-Menni Şifaun li’l-Ayni); et-Tirmizî, Sünen, IV/407 (2078), (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu mâ Câe fi Devai Zâti’l-Cenbi, 28); et-Tirmizî, Sünen, IV/409 (2082), (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu mâ Câe fi’t-Tedâvi bi’l-Asel, 31); et-Tirmizî, Sünen, IV/411 (2085), (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu’t-Tedâvi bi’r-Ramâd, 34); Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Sünen, IV/207-208 (3875, 3876) (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu fi’t-Temreti’l-Acve, 12), Çağrı Yayınları, İstanbul-1413/1992.

6 et-Tirmizî, Sünen, IV/412 (2087), (Kitâbu’t-Tıbb, Bâb, 35).

7 Müslim b. El-Haccâc, *el-Câmiu’s-Sahîh*, II/1573 (1984) (Kitâbu’l-Eşribe, Bâbu Tahrimi’t-Tedâvi bi’l-Hamr, 3) Çağrı Yayınları, İstanbul-1413/1992; et-Tirmizî, Sünen, IV/387, (2046), (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu mâ câe fi kerâhiyeti’t-Tedâvi bi’l-Muskiri, 8); Ebû Dâvâd es-Sicistânî, Sünen, IV/205-206 (3873) (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu fi’-Edviyeti’l-Mekkrûhâ, 11)

8 et-Tirmizî, Sünen, IV/390-392, (2050-2054) (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu mâ câe fi’r-Ruhsati fi zâlike, 11-13); et-Tirmizî, Sünen, IV/392 (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu mâ Câe fi’t-Tedâvi bi’l-Hinnâ, 13).

9 Müslim, *el-Câmiu’s-Sahîh*, II/1574 (1986) (Kitâbu’l-Eşribe, Bâbu Kerâhati İntibâzi’t-Temri ve’z-Zebîbi mahlûtayni, 5); et-Tirmizî, Sünen, IV/389, (2049) (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu mâ câe fi Kerâhiyeti’t-Tedâvi bi’l-Keyyi, 10); et-Tirmizî, Sünen, IV/392 (2055), (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu mâ Câe fi Kerâhiyeti’r-rukye, 14); et-Tirmizî, Sünen, IV/403 (2072), (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu mâ Câe fi Kerâhiyeti’t-Te’lik, 24); Ebû Dâvûd, Sünen, IV/203-204, (3871, 3872) (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu fi’-Edviyeti’l-Mekkrûhâ, 11).

10 Ebû Dâvûd, Sünen, IV/212 (3883) (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu fi Te’liku’t-Temâim, 17); Ebû Dâvûd, Sünen, IV/217219 (3890, 3891, 3892, 3893) (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu Keyfe’r-Rukye, 19).

11 el-Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, VII/11 (Kitâbu’t-Tıbb, 1, Bâbu Duâi’l-Âidi li’l-Marîdi, 1). İbn Haldûn’un (ö. 808/1406) bu konuda şu yorumunu kayda değer buluyoruz: “Peygamberlerin varlıklara tesir ve tasarrufları, Allah’ın yardımıyla olup, ilahî olan bir özellik ve hasiyettir.” İbn Haldûn Mukaddime, III/3 (Çeviren: Zâkir Kadiri Ugan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1986.

asla başboş bırakılmadığını,¹² yaptığı işlerden sorguya çekileceğini¹³ ve mutlaka kendisine verilen nimetlerden sorulacağını¹⁴ unutmamalıdır.

Tıp ilmi,¹⁵ insanlığın yaratılışından bu yana hep gündemde kalmış ve insan nesli devam ettiği sürece de yaşamaya ve gelişmeye devam edecektir. Tıp ilminin mütehassısları olan tabipler de insanın yaşamının sürdürülmesine engel olabilecek hastalıklara karşı mücadele verme konusunda aktif olarak rol aldıklarından, onlara karşı ilgi de devam edecektir.

İnsan, zaman zaman çeşitli hastalıklara maruz kalmakta, bazen bu hastalıklar bulaşıcı hastalık özelliğini de taşıyabilmektedir. İnsan, maruz kaldığı hastalıklara tedavi yöntemleri aramakta, bazen uygun tedavi yöntemlerini de bulmaktadır. Ama bazen tıbbi araştırmalar, bu hastalıkların nasıl tedavi edileceği konusunda bir sonuç verememekte, tabipler de o hastalığın tedavisinde aciz kalabilmektedir.

Ölüm¹⁶ ve Peygamberimizin (s.a.s.) tabiriyle, “ihtiyarlık¹⁷ hâriç, her derdin devası mutlaka vardır. Tıp ilim tarihinde hastalıkların tedavisinde pek çok yöntem denenmesine rağmen, tedavisi konusunda hâlâ ilerleme kaydedilemeyen AIDS gibi hastalıklar da yok değildir.

“Frengi, belsoğukluğu, yumuşak yara gibi zührevi hastalıkların bulaşmasında en önemli faktör, evlilik dışı cinsi münasebettir. İslam dini, fuhşu¹⁸ (zinâ¹⁹ ve livatayı²⁰) yasaklamıştır.

Hastalık sebebiyle hasta insanların sağlıklı insanlarla temasını kesen bir nev’i hastalığı kontrol altına alma veya hastaları kontrol altında tutma diyebileceğimiz karantinanın manası ve tarihî süreç içerisinde karantina uygulamalarını gözden geçirmemiz gerekmektedir.

12 Kiyâme, 75/36.

13 Nahl, 16/93.

14 Tekâsür, 102/8.

15 “Tabii ilimlerin bir dalını teşkil eden tıp ilmi, sağlam ve hasta olmak bakımından insanın vücudundan bahseder. Bu ilmin uzmanı olan hekim, teni hastalıktan korumak ve ilaçlar vererek tedavi etmek suretiyle hastayı iyileştirmek için çareleri arar. Hekimin her şeyden önce vücudun her azasına mahsus olan hastalıkları, bunları doğuran sebepleri ve her hastalığın ilaçlarını bilmesi gerekir. Hekimler bunların her birini ancak ilaçların mizaç, tesir ve kuvvetlerini bilmekle ve hastalıkların dahi neden ibaret olduğunu ve derecesini bildiren vücuttaki nabız ve ayrı ayrı alametleriyle ve bundan önce tabiatın ilacı kabul edip etmemesiyle istidlal ederler. Bunların her birini hastanın tabiatının kuvvetiyle mukayese ederler. Çünkü sağlamken olduğu gibi, hastalık hâlinde dahi insanı idare eden kuvve tabiattır. Hekim ancak maddenin tabiatına vücudun ayrı ayrı hâllerine ve yaşa bakarak hastaya yardım eder. İşte bunların hepsinden bahseden ilim “tıp ilmi” adını taşır. Tıp bilginleri bazen uzuvlardan bazılarını ayrı bir konu olarak incelemişler, bunun bir sonucu olarak göz hastalıkları ve tedavisi gibi tababette ayrı ayrı ilim dalları teşekkül etmiştir. Bundan başka vücuttaki azalardan her birinin ne gibi faydalar ve ne gibi menfaatler için yaratılmış olduğunu inceleyerek “Menâfii A’zâ İlmi”ni dahi bu fenne eklediler. Bunlar tıp ilminin asıl konularından olmadığı için bunları tıp ilmine tabi ve eklenmiş ilimlerden saydılar.” Bkz. İbn Haldûn Mukaddime, III/600

16 “Her canlı, ölümü tadacaktır.” Âl-i İmrân, 2/185; “Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır.” Nisâ, 4/78.

17 İbn Mâce, Sünen, II/3436 (Kitâbu’t-Tıb, 1, Bâbu Mâ Enzelallahu Dâen illâ Enzelehu Şifaen, 1).

18 “Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor. “16, Nahl, 90 (Ey Muhammed!) De ki: “Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya babaya iyi davranın. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız. (Zina ve benzeri) çirkinliklere, bunların açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Meşru bir hak karşılığı olmadıkça, Allah’ın haram (dokunulmaz) kıldığı canı öldürmeyin. İşte size Allah bunu emretti ki aklınızı kullanasınız. “En’âm, 6/151.

19 İsrâ, 17/32.

20 A’râf, 17/80-84.

1- Karantina Altına Almak Ne Demektir? Karantina Süreci Kaç Gündür?

Karantina: “Yolcuların gözetim altında tutulma süresi” demek olan ve İtalyanca “kırk” anlamına gelen Quarantina’dan gelir.²¹

*Italian Quarantina isolation to prevent the spread of disease referring to the period of forty days during which ships from regions noted for contagious disease were formerly isolated) (Bulaşıcı hastalıklı bir bölgeden yayılan hastalıkları engellemek için 40 gün boyunca, gemileri bir bölgede karantina altına almak, diğer bölgelere geçişini engellemek) from Quaranta forty (40 anlamına gelen) Quaranta kelimesinden from Latin Quatraginta (Latince Quatraginta kelimesinden)²² İngilizcede de Quarantine (karantina, karantinaya koymak, ayırmak anlamlarına gelen²³ aynı terim kullanılmaktadır. Ayrıca İngilizcede aynı anlamı taşıyan Quarantine: A period of time, originally lasting 40 days during which a vehicle, a person or good suspected of carrying a contagious disease are detained at their port of entry under enforced isolation to prevent disease from entering a country (Bir zaman dilimi, bir ülkeden bulaşıcı hastalık²⁴ taşıma şüphesi olan araç, kişi veya eşyanın girişini önlemek için 40 gün geçen zaman boyunca liman girişine izolasyon (karantina) tedbiri uygulanarak göz altında tutmaktır.),²⁵ Isolation imposed on a person, animal, place or object affected with or considered to be a carrier of an infectious disease in order to prevent the spread of isolation (enfeksiyon hastalığı taşıyan bir kişiye, hayvana, bir yere hastalığın yayılmasını önlemek için izolasyon (karantina) tedbiri uygulamak; place where such isolation imposed,²⁷²⁶ (izolasyon (karantina) altına alınmış yer) tanımları da yapılmıştır. Ayrıca İngilizcede *isolate (isolation)* kelimesi de *to place or set apart from others; detach, to separate (an infected person) from all contact with others (hastalıktan etkilenmiş bir yerin veya bir kimsenin diğerleriyle bağlantı kurmasını engellemek) to impose quarantine* Karantina vaz etmek terimi de kullanılmaktadır.²⁷ Arapçada ise Quarantine: *Müddetun Erbeine yevmen* (40 Günlük Müddet) “Uzletun ilzâmiyyetun (Gerekli uzaklaştırma) Hacrun sıhhî (sıhhî kısıtlama) mahcerun sıhhî (karantina (sıhhî kısıtlama) yeri)²⁸,²⁹ (kuruntina)³⁰ gibi anlamlarda kullanılmaktadır.*

Arapça (tehañuz) kelimesi **teyakkuz** (bir işte ve sözden gafletin eksik olması, bir şeyin asliyetinden düşüşüne engel olma, (asliyetini koruma) o eylemden sakındırma) ve (bir şeyi gözetmek gözetim altında tutmak)³¹ gibi anlamlara da gelmektedir. Ayrıca aynı kelimenin türevi olan **(El-ihñfâz) husûsu’l-hıfz** korumaya tahsis edilmiş³² anlamına gelmektedir.

21 DIA, “Karantina” Maddesi, XXIV/463.

22 Macmillian Contemporary Dictionary, “Quarantine” Maddesi, 817.

23 Redhouse, English Turkish Dictionary, “Quarantine” Maddesi, 791.

24 Bulaşıcı hastalıklar grip, çocuk felci, çiçek, kızamık, kızamıkçık, trahom, tifüsler, verem, cüzam, tifo, dizanteri, veba, sıtma, şark çibani, uyuz, solucanlı hastalıklar gibi bir insandan veya hayvandan sağlama geçebilen hastalıklardır. Bkz. Unat, Ekrem Kadri, Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş ve İslam Dini, 11.

25 The American Heritage Dictionary of The English Language, “Quarantine” Maddesi, 1068.

26 Macmillian Contemporary Dictionary, “Quarantine” Maddesi, 817.

27 The Concise Oxford Turkish Dictionary, Türkçe-İngilizce İngilizce Türkçe Karantina Maddesi, 174.

28 Modern Arapça Sözlük, “Karantina” Maddesi, 248.

29 El-Mevrid Kâmûsu İngilizî-Arabî, (A Modern English-Arabic Dictionary) “Quarantine” Maddesi, 748

30 Arapça Türkçe Sözlük, 757.

31 İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, (Hafıza Maddesi) VII/441.

32 İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, (Hafıza Maddesi) VII/441.

Osmanlı Devleti karantina usulünü uygulamaya başladığında bu kelimenin yerine daha çok “**usûl-i tehaffuz**” (**koruma yöntemleri**), karantina yeri olan lazaret veya **lazarettaya** karşılık da “**tehaffuzhâne**” tabiri kullanılmıştır.³³

Quarantine Flag Karantina bayrağı, bulaşıcı hastalık işareti olan sarı bayrak³⁴ ve Quarantine regulations karantina nizamları³⁵ terimleri de sözlüklerde yer almaktadır.

Karantina, bulaşıcı hastalıkla karşılaşmış olabilecek insan ya da başka canlıların, hastalık etkenini taşımadıkları kesinleşene değin belli bir yerde alıkonulması³⁶ olarak tanımlanabilir.

Karantina, 2007’de yapılan III. Tıp Kongresi’nde şöyle tanımlanmıştır: “Tarih boyunca bulaşıcı hastalıklar, her zaman insanoğlunun üzerine düşen bir gölge gibi olmuştur. Bu hastalıklarla mücadelede yüzyıllar boyunca kullanılmış ve günümüzde bile hâlâ halk sağlığı otoritelerinin güvendiği stratejilerden biri de karantina yöntemidir. Dünden bugüne çüzzam, veba, kolera, tifüs, **SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome)** ve **kuş gribi** gibi pek çok hastalıkta uygulanmış olan karantina; **bulaşıcı bir hastalığa maruz kalan şüpheli durumdaki insanları ve hayvanları, hastalığın en uzun kuluçka devresine eşit bir süre, kimseyle temas ettirmemek suretiyle alınan tedbirsiz faaliyetlerin tümüdür.**”³⁷

Farsçada “**Çile**”³⁸ kelimesi “**40**” anlamına gelir.³⁹ “**Çileye girmek**”, “**Çilenişin**”⁴⁰ terimi “Dervişlerin 40 gün süre ile kendilerine uyguladıkları **zorlu** ve **perhizli** döneme girmek”⁴¹ şeklinde tanımlanmaktadır; beden, ruhun her türlü kötülüklerden arınmak için tabi tutulduğu bir nev’i sıkı riyâzât⁴² eğitimi olarak ele alınmaktadır.

Biz dekarantina altına alınan bölgede “**40 gün içinde**” mikroplardan⁴³ arınıp, enfeksiyon ve bağışıklık ihtimalleri ortadan kalktığı için bu süre öngörülmektedir diye düşünüyoruz. Ancak karantina sürelerinde değişik uygulamalar da mevcuttur:

Karantina sürelerindeki değişkenliğin nedenlerini izah sadedinde şu değerlendirmeye yer verelim: “**...Karantina süreleri keyfi olarak saptanıyor, ülkeden ülkeye değişiyor ve bürokratik uygulama-**

33 DiA, Karantina Maddesi, XXIV/463.

34 Redhouse, English Turkish Dictionary, “Quarantine” Maddesi, 791.

35 Redhouse, English Turkish Dictionary, “Quarantine” Maddesi, 791.

36 AnaBritannica, XII/593.

37 III. Tıpta İnsan Bilimleri Kongresi 2007 Özet Kitabı, 19, Hacettepe Yayınları, Ankara-2007.

38 Kelime anlamı: Eziyet, sıkıntı, iplik, yay kirisi, Tasavvuf ilminde ise Dervişlerin kapalı bir yere çekilerek ibadette geçirdikleri kırk gün anlamlarına gelmektedir. Bkz. Yeğin, Abdullah, Osmanlıca Türkçe Yeni Lügat, Çile Maddesi, 92, Dördüncü Baskı, Elif Ofset, İstanbul-1978.

39 Kanar Farsça Türkçe Sözlük, “Çile Maddesi”, 553.

40 Kanar Farsça Türkçe Sözlük, “Çile Maddesi”, 553.

41 <http://cileyegirmek.nedir.com>

42 Kanar Farsça Türkçe Sözlük, Çile Maddesi, 553.

43 “Gözle görülmeyen tek hücreli minik canlılara mikrop denir. Bunların en küçüklerine virüs adı verilir. Bu minik canlıların türü fevkalade çoktur. Yalnız türlerin sayısı yüzbinlere, hatta milyonlara ulaşır. Bunlardan sadece birkaç yüz tür mikrop hastalık yapmaktadır... Hastalık yapan mikroplar bize temelde pislik ile bulaşır. Bu noktada İslam dininin 14 asırdır temizliğe verdiği önemi, bilim adına şükranla anmak gerekir...” Nurbaki, Haluk, İslam Dininin İnsan Sağlığına Verdiği Önem, 22.

larda haksızlıklar oluyordu. Mektupların dezenfeksiyonu ve evrakın aranması, politik casusluğa ortam hazırlıyor, rüşvet fırsatları ortaya çıkıyordu...”⁴⁴

Genellikle **karantina** ve **tecrit**, hastalık denetimi konusunda birbiri yerine kullanılan terimlerdir.⁴⁵

Günümüzde zaman zaman “Kuduz vakıası görülen bir bölgede 6 ay boyunca karantina uygulandığı” da görülmektedir.⁴⁶

2- Bâbiller Döneminde İnsan Sağlığının Korunması

Bâbillerin⁴⁷ tedavi ve karantina tedbirlerini gözden geçirelim:

“Tıp ilminin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Bu sebeple bütün kadim milletler, kendi bilgi ve tecrübeleri çerçevesinde hastalıkların sebepleri üzerinde çalışmışlar ve çeşitli tedavi usulleri uygulamışlardır. Ancak bu konuda en yoğun faaliyetlerin eski Mezopotamya medeniyetlerinde gerçekleştirildiği bilinmektedir. Özellikle de Bâbiller tıp ilminde öncü sayılmışlardır. Nitekim Bâbilli hekimler, hastalarını sokaklarda ve halkın geçeceği yerlerde durdurur, oradan geçenler arasında böyle bir hastalığa tutulup kurtulmuş kimse olursa o hastalıktan nasıl iyileştiğini sorar, hastasını da ona göre tedavi ederlerdi. Bâbiller bu uygulamayı zamanla daha sistemli hâle getirerek, ulaştıkları bilgileri ve tedavide iyi sonuçlanan tecrübeleri lehvallara yazmak suretiyle tapınaklara asarlardı.”⁴⁸

3- Hz. Musa (a.s.) Döneminde İnsan Sağlığının Korunması ve Karantina Uygulamaları

Hz. Musa (a.s) Peygamberin döneminde de zaman zaman bulaşıcı hastalıkların vaki olduğunu ve bunların tedavisinde kullanılan tedbirler ve bazı karantina yöntemleri uygulandığını da yazılı kaynaklardan Tevrat'ta görmekteyiz. Bazı örnekler sunmak istiyoruz:

Eski Ahit'te (Old Testament Tevrat) **Cüzam**⁴⁹ olan bir şahsın, kim tarafından hangi usullerle cüzam hastası olduğunun tespit edileceğini şöyle sıralanmıştır: “Bir adamda cüzam hastalığı olunca, o zaman

44 AnaBritannica, XII/593.

45 AnaBritannica, XII/593.

46 “Tarım İlçe Müdürlüğü ekipleri, 8 Nisan tarihinde buzağının telef olduğu bilgisi üzerine tekrar köye giderek inceleme yaptı. Hayvandan alınan numune, Konya Tarımsal Araştırma Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'ne gönderildi. Şarkikaraağaç İlçe Kaymakamı Abdullah Akdaş, Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'nden gelen inceleme sonucunda tilkinin ısırdığı buzağının kuduz olduğunun kesinleştiğini söyledi. Kaymakam Akdaş, ilçeye yaklaşık 10 kilometre mesafedeki Göksöğüt köyüne hayvan giriş ve çıkışlarının yasaklandığını, köyün 6 ay boyunca karantina-ya alındığını açıkladı. Bkz. <http://yerel.ihh.com.tr/goksogut-koyu-karantina-altina-alindiilbnsparta-20140418AW066272> (Erişim Tarihi: 18.04.2014).

47 “Bâbil, Mezopotamya'da, adını aldığı Babil kenti etrafında M. Ö. 1894 yılında kurulmuş, Sümer ve Akad topraklarını kapsayan bir imparatorluktur. Babil'in merkezi bugünkü Irak'ın el-Hilla kasabası üzerinde yer almaktadır. Bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Babil> (Erişim Tarihi: 21.06.2014).

48 Apak, Âdem, Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, 225.

49 “Cüzam bugün bile **frambozi** veya **pian** denen hastalıkla, **frengiyle**, **deri veremiyle**, derinin **mantar** hastalıklarıyla ve daha başka birçok hastalıklarla karıştırılabilir. Birkaç ad altında toplanmış hastalıkların zamanla başka hastalık grubu olduğu bilinmektedir. Cüzamın bazı deri bozuklukları gösteren süreğen (müzmin) hastalıklar için kullanılmış genel bir ad olması mümkündür. Cüzamın fil hastalığı (bacakların fil bacağı gibi şişmesinden dolayı verilmiş ad ile karıştırılmış olmasının bir delili İbn Sinâ'nın **Arap Fil Hastalığı** ki akkan damarlarında yaşayan bir solucan olmaktadır) ile Yunan fil hastalığını ayırması ve sonucunun cüzam olduğunu bildirmesidir. Bkz. Unat, Ekrem Kadri, Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş ve İslam Dini, 34.

kâhine götürülecek ve kâhin görecek ve işte deride beyaz şiş olup o da kılı ağarmışsa ve şiş, diri kızıl et varsa bedeninde derisinde eskimiş **cüzam**dır ve kâhin onu murdar ilan edecektir. Onu kapamayacak (karantina altına almayacak) çünkü murdardır. Eğer **cüzam** deride meydana çıkarsa, o kâhinin gözlerinin görebildiğine göre cüzam hastanın başından ayağına kadar bütün derisini kaplamışsa, o zaman kâhin görecek ve işte cüzam bütün bedenini kaplamışsa hastayı tâhir ilân edecektir, hepsi ağarmıştır, tâhirdir. Fakat kendisinde kızıl et görürse murdar olur ve kâhin kızıl eti görecek ve adamı murdar ilan edecektir. Kızıl et murdardır, **cüzam**dır. Eğer kızıl değişip ağarırsa o zaman kâhine gelecek ve kâhin onu görecek ve işte hastalık ağarmışsa o zaman kâhin hatayı tâhir ilân edecektir, tâhirdir.”⁵⁰

Yine Eski Ahit’te bir çıbanın **cüzam** olup olmadığının hangi usulle tespit edileceği de şöyle ifade edilmiştir:

“Ve ne zaman bedeninde şifa bulmuş bir çıban olup çıbanın yerinde beyaz şiş yahut kırmızımsı beyaz parlak leke olursa o zaman kâhine gösterilecek. Ve kâhin görecek ve onun görünüşü deriden derin olursa ve onun kılı ağarmışsa o zaman kâhin adamı murdar ilan edecektir. **Cüzam** hastalığıdır. Çıban da meydana çıkmıştır. Fakat kâhin onu görür ve işte onda beyaz kıl olmayıp deriden derin değilse ve solmuşsa, o zaman kâhin onu yedi gün kapayacak (karantina altına alacak) ve eğer deride yayılırsa o zaman kâhin onu murdar ilan edecektir; hastalıktır. Fakat parlak leke yerinde durur ve yayılmazsa çıbanın kabuğudur. Ve kâhin onu tâhir ilan edecektir.”⁵¹

Eski Ahit’te **kel hastalığı** gören kâhinin 7 gün boyunca hastayı takip edeceği ifade edildikten sonra⁵² bu hastaya uygulayacağı karantınayı da şöyle açıklamaktadır:

“Ve kâhin yedinci günde hastalığı görecek ve işte kel yayılmışsa ve onda sarı kıl yoksa ve kelin görünüşü deriden derin değilse o zaman adam tıraş edilecek fakat adamın kelini tıraş etmeyecek ve kâhin adamı yedi gün daha kapayacak ve kâhin yedinci gün keli görecek ve işte kel deride yayılmışsa ve görünüşü deriden derin değilse, o zaman kâhin onu tâhir ilan edecektir ve adam esvabını yıkayacak ve tâhir olacaktır...”⁵³

Yine Eski Ahit’te cüzamlı askerlerle ilgili uygulanacak karantina şöyle ifade edilmiştir:

“Ve Rab Musa’ya söyleyip dedi: “İsrailoğullarına emret, her cüzamlıyı ve her akıntısı olanı ve ölüden dolayı murdar olan her adamı ordugâhtan çıkarınsınlar. Ve erkek olsun kadın olsun çıkaracaksınız, onların ortasında oturmakta olduğum kendi ordugâhlarını murdar etmesinler diye onları ordugâhın dışarisına çıkaracaksınız ve İsrailoğulları böyle yaptılar. Ve onları ordugâhın dışarisına çıkardılar; Rab Musa’ya nasıl söyledi ise İsrailoğulları öyle yaptılar.”⁵⁴

4- Hz. İsa (a.s) Döneminde İnsan Sağlığının Korunması ve Karantina Uygulamaları

“O dönemdeki tıp ilminin önderliğini yapan, hâlâ da ismi unutulmamış Calinus ile ilgili şu yorumla başlayalım: “Kitapları Arapçaya çevrilmiş olan eski bilginlerden Calinus, bu ilmin en büyük ustası ve

50 Eski Ahit (Tevrat), Levililer, 13/9-17.

51 Eski Ahit (Tevrat), Levililer, 13/18-23.

52 Eski Ahit (Tevrat), Levililer, 13/24-32.

53 Eski Ahit (Tevrat), Levililer, 13/33-34.

54 Eski Ahit (Tevrat), Sayılar, 5/1-4.

rehberidir. Rivayete göre Calinus İsa'nın çağdaşı olup (A.M.) (Milattan Sonra) Sicilya'da gurbette ölmüştür. Eserleri tıp ilminin ana kaynaklarından olup, kendinden sonra gelenler onun eserlerini örnek edinmişlerdir."⁵⁵

Hz. İsa (a.s.) döneminde insan sağlığı ile ilgili uygulamalara tedavi yöntemleriyle ilgili İncil'den bazı örnekler sunmak istiyoruz:

"...Cenkler ve karışıklıklar duyduğunuz zaman yılmayın, çünkü önce bunların vaki olması gerektir fakat sonu hemen gelmez. O zaman onlara dedi: "Millet millete karşı ülke ülkeye karşı kalkacak; büyük zelzeleler ve yer yer kıtlıklar ve veba olacak, korkunç şeyler ve gökten büyük alametler olacak, fakat bütün bunlardan önce benim ismim yüzünden size el atacaklar ve sizi havralara, zindanlara teslim edecekler, krallar ve valiler önüne götürüp size eza edecekler bu size şehadet için olacaktır. Bunun için vereceğiniz cevabı önceden düşünmemegi yüreğinize koyun. Çünkü ben size ağız ve hikmet vereceğim ve bütün hasımlarınız ona karşı söyleyemeyecek yahut karşı duramayacaklar fakat siz hatta ana, baba, kardeşler, akraba ve dostlar tarafından ele verileceksiniz ve sizlerden bazılarını öldürecekler, benim ismimden dolayı herkes de sizden nefret edecek ve başınızdan bir kıl zayi olmayacaktır. Sabrınızla canlarınızı kazanacaksınız."⁵⁶

Ayrıca **Cüzamlı bir hastaya uygulanan Karantina** diyebileceğimiz bir uygulamayı da zikretmek istiyoruz: "Ve Peygamber Elişa'nın zamanında İsrail'de **birçok cüzamlı** vardı, yalnız Suriyeli Naaman'dan başka bunlardan hiçbiri pak olmadı. Havrada bu şeyleri işitince hepsi öfke ile dolup ayaklandılar, onu şehirden dışarı çıkardılar ve baş aşağı atmak için şehirlerinin üzerine kurulmuş olduğu tepenin kenarına götürdüler fakat İsa aralarından geçip gitti."⁵⁷

Hz. İsa yine bir **Cüzamlıyı cüzamından temizliyor**: "Bir cüzamlı İsa'ya geldi ve kendisine yalvararak diz çöküp ona dokundu ve kendisine: "Eğer istersen beni temizleyebilirsin. O da acıyarak elini uzattı ve ona dokundu ve kendisine: "*İsterim, temiz ol*" dedi. **Cüzam** hemen ondan gitti ve temiz oldu."⁵⁸

5- Hz. İsa'dan (a.s.) Sonraki Dönemde İnsan Sağlığının Korunması ve Karantina Uygulamaları

"Hüsrev Nuşirevân (ö. 579), Mezopotamya'nın aşağı tarafında **Cündişâbur**'da bir Akademi kurmuştu. Akademinin üstatları **Süryânî** ve **Nastûrî**'lerdi. Bu akademide tıp ile beraber tabii ilimlerin nüveleleri de okutulur, tecrübeler için bir de kliniği vardı. Akademinin üyeleri arasında **Bahtîşu Âilesi**'nden olan bilginler büyük bir yer tutuyorlardı. Bunların torunları Emevî ve sonradan Abbâsî saraylarında başhekimlik ödevini görmüşlerdir. Cündişâbur, o çağın ilim merkezlerinin en önemlilerindendi. Bir başkası da Harran idi. Burası Mecûsî olan Sâbiîlerin merkezi idi... Câbir b. Hayyân bu şehirdendir. Bir de Suriye'de Mezopotamya'daki manastırlarda bu bilgilerin İslamlaşma kadar korunabilmesinde bir âmil olmuştu... Korunan bu bilgiler, İslamlık devrinde tıp ve tabii ilimler işlenirken bir temel ödevini görmüştür."⁵⁹

55 Bkz. İbn Haldûn Mukaddime, II/601-602, (Çeviren: Zâkir Kadîrî Ugan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1986

56 Kitâb-ı Mukaddes, İncil, Luka, Bab, 21/9-19

57 Kitâb-ı Mukaddes, İncil, Luka, Bab, 4 /27-30

58 Kitâb-ı Mukaddes, İncil, Markos, Bab, 1 /40-42. Ayetler; Ayrıca Bkz. Kitâb-ı Mukaddes, İncil, Luka, Bab, 5 /27-30.

59 İbn Haldûn, Mukaddime, III/420.

Hızla İsa'dan (a.s.) sonra karantina uygulamalarıyla ilgili tespit ettiğimiz bilgiler:

"Hızla yayılma özelliği gösteren **veba** gibi **akut** ve öldürücü hastalıklar, sağlıklı toplumların, hastalık bulunan yörelerden gelen insan ve malların girişini önlemeye yönelik girişimlerde bulunmasına neden oldu. Örneğin İ.S. 7. yüzyılda **veba salgını** görülen **Provence** ile **Cahors** piskoposluk bölgesi arasında denetimi, silahlı muhafızlar sağlıyordu."⁶⁰

6- Peygamberimizin Doğumundan Önce Arap Dünyasında İnsan Sağlığının Korunması ve Karantina Uygulamaları

Peygamberimiz'in (s.a.s.) dünyaya teşriflerinden önce hastaları çeşitli yöntemlerle tedavi etmeye çalışan tabipler, ilkel diye tavsif edeceğimiz bazı tababet metotlarını kullanılıyordu. Bu döneme ait tespit edebildiğimiz rivayetler:

"Cemiyet hâlinde yaşayan göçebelerin dahi bazı şahıslar üzerinde eksik bir surette yapılan tecrübeler dayanan ve **uruğun ihtiyarlarından** ve **koca karılarından** rivayet edile gelen tababetleri vardır. Bunlardan bazılarının doğru olması mümkündür. Fakat **bu tedavi sistemi tabii kanunlara dayanmadığı gibi mizaçlara uygun olup olmadığı da göz önünde tutularak yapılan bir tedavi değildir**. Bu tababet Araplar arasında oldukça yayılmış, aralarında **Hâris b. Kelede** (ö. 13/634) ve başkaları gibi tanınmış hekimler vardı. Vahiy ile hiç de ilgili değildir. Tababete dair rivayet edilen bu sözlerin her biri Araplar arasında mutata olan tababete aittir."⁶¹

"Araplarda yaygın olarak iki çeşit tedavi metodu uygulanıyordu. Bunlardan ilki kâhin ve **arrâfları usulü**, öteki ise **klasik tıbbi metot** yani **ilaçla** tedavidir. Kâhinler, hastaları okuyup üfleme, sihir yapmak, tapınaklara kurban adayıp dua etmek yahut nüsha (muska) yazmak gibi uygulamalarla iyileştirmeye çalışırlardı. Aslında bu uygulama sadece Araplara has bir yöntem olmayıp, bütün eski milletlerde yaygın olarak görülen bir tedavi anlayışıdır. Mesela, eski Mısırlılardan kalma yazılı belgelerin arasında hastaların tedavisi için tavsiye olunan birçok nüshalar bulunmuştur. Bu belgelerden anlaşıldığına göre, o zamanlarda bir kâhin hastanın tedavisi için davet olunduğu zaman yanında biri nüsha ve dua kitabını, diğeri ise ilaçlarını taşımak üzere iki yardımcı ile birlikte giderdi. Bu bilgi eski Mısırlıların hastalarını hem nüsha ve dua (**manevi, psikolojik**) ile hem de ilaçlarla (**maddi, biyolojik**) birlikte tedavi ettiklerine işaret etmektedir. Diğer taraftan kâhinlerin hastaları için ilaç hazırlarken veya ilacı hastaya içirirken birtakım özel dualar okuyarak her iki yöntemi birlikte uyguladıkları da görülmüştür. Zira onların inancına göre ilaçla tedavinin yanısıra insanın içine girerek hastalıklara sebep olan kötü ruhları çıkarmak için dualara da ihtiyaç vardır. Nitekim Arap hekimler, hastalıkları tedavi sırasında putlarına dualarla hitap ederler, insanların içine girdiklerini sandıkları şeytanları birtakım tılsımlı sözler okumak suretiyle çıkarmaya çalışırlardı. Kaynaklarda hekimlerin vebadan korunmak için eşek gibi anırdıkları da rivayet edilmiştir."⁶²

O dönemin **ilkel metotlarını ve karantina yöntemlerini** ortaya koyması açısından bir başka uygulamaya yer veriyoruz:

"Araplar, beraberlerinde bir tavşan kemiği taşıdıkları takdirde hastalıklardan korunacaklarına inanırlar; yılan sokmuş bir kimseyi yılanın zehri vücutta yayılmasın diye uyutmaz, üstüne başına ziller takarlardı. Korkmuş bir kadının yüreğinin soğuduğuna inanarak sıcak su içirirlerdi. Çocukların çürük diş-

60 AnaBritannica, XII/593.

61 İbn Haldûn, Mukaddime, II/602.

62 Apak, Âdem, Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, 225.

lerini güneşe doğru attıkları takdirde yeni dişlerin muntazam çıkacağına inanırlar, şaşılığın değirmen taşına baktırarak tedavi ederler, yaraları kızgın demirle dağlar, vebadan korunmak için merkep gibi anırırlar, hastaları kâhinlere götürür, sihir yapar, tapınaklara kurban keser, böylece hastaların içine girmiş şeytanların çıkacağına inanırlardı.”⁶³

7- İslam Dininin İnsan Sağlığının Korunmasına Bakışı

“İslam dini, gerek kişisel açıdan gerekse toplumsal açıdan insan hayatının her merhalesine şekil ve yön verme iradesinde olan bir dindir. Bu dinin insanlığa sunmak istediği dünya ve ahiret mutluluğu, ancak onun gereği gibi algılanıp yaşanmasıyla mümkündür. Bunun gerçekleşebilmesi için de onu yaşayacak olan bireylerin dolayısıyla toplumların hem bedensel hem de ruhsal olarak sağlıklı olması gerekir. Ayrıca insanın işlerini en iyi şekilde yürütebilmesi ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için sağlık şarttır...”⁶⁴

A- Kur’ân-ı Kerim’de İnsan Sağlığı ve Korunması

Yüce Allah, zaman zaman kullarının çeşitli vasıtalarla denendiğini: “**Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. Sabredenleri müjdele**”⁶⁵ ayetinde apaçık görmekteyiz.

“Vücut hastalığı hakkında ise Cenâb-ı Hak: “**Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur.**”⁶⁶ (Bunlara yapamayacakları görevler yüklenmez, yapamadıklarından dolayı günahkâr olmazlar) buyurmuş ve beden hastalığını hac, oruç ve abdestle birlikte anmıştır. Çünkü bunda bir incelik bir sır vardır. Öyle bir sır var ki sana Kur’ân-ı Kerim’in yüceliğini ve onu anlayan ve üzerinde kafa yoran için başka şeylere ihtiyaç duymayacağını anlatmaktadır.”⁶⁷

“**Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın**”⁶⁸ ayetini bulaşıcı hastalıklara karşı karantina tedbirlerini (kendi elinizle (tedbir almazsanız) kendinizi tehlikeye atmış, riske girmiş olursunuz!” şeklinde yorumlamamız mümkündür, zira “**Canın Korunması**” ve “**Aklın Korunması**”, “**Neslin Korunması**” İslam dininin korunmasını emrettiği temel ilkelerdendir. Bu yüzden bulaşıcı hastalıklardan korunmak için tedbir amaçlı o bölgeyi karantina altına almak, Yüce Allah’ın emri gereğince hareket etmek ve bize verdiği akli kullanmanın gereğini yapmak anlamını taşır.

Kur’ân-ı Kerim’in insanın beden sağlığı⁶⁹ ve korunmasına verdiği ehemmiyeti ortaya koyması açısından şu değerlendirmeleri çok mantıklı ve tutarlı olarak değerlendiriyoruz.

63 Ataseven, Asaf, Tıbb-ı Nebevî, Yeni Ümit, Sayı, 2/6.

64 Ekşi, Ahmet İslam Tıp Hukuku Çağdaş Tıp Problemlerine İslam’ın Getirdiği Hukûkî Çözümler, 17.

65 Bakara, 2/155.

66 Nûr, 24/61

67 İbn Kayyim el-Cevziyye, Tıbb-ı Nebevî (Peygamberimizin Sağlık Öğütleri), 18, (Çev. Yusuf Ertuğrul), Dergâh Ofset, İstanbul 2004, 18

68 Bakara, 2/194.

69 “**Beden hastalıklarını konu alan Tıp İlimi’nin üç ana kuralı vardır:**

1 - Sağlığın korunması

2 - Zararlı şeylerden perhiz

3 - Mideyi fesada uğratacak şeylerden uzak durmaktır.

Cenab-ı Hak, bu üç kuralı şu üç şeyde hatırlatmıştır. Oruç ayetinde şöyle buyurdu: “Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar.” (Bakara, 2/184) Hasta için hastalık özründen dolayı oruç tutmamayı mübah

“Esasen içkinin akıl, beden ve ruh sağlığına⁷⁰ zararlı olduğu, aile ve toplumda derin yararlar açtığı hususunda tıp doktorları, psikologlar ve toplum bilimciler (sosyologlar) de dâhil bütün insanlık görüş birliği içindedir. Kur’an’da içki yasağının hikmetini ve gerekçesini özlü bir şekilde ifade etmiştir: “İnsanlar, arasında kin ve düşmanlığı artırması, Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoyması⁷¹ ancak insan, Kur’an’ın da ifade ettiği gibi bir yönüyle en üstün⁷² bir yönüyle de zayıf, bilgisizve kötülüğe meyilli⁷³ bir varlıktır. İnsan diğer dünyevi ve nefsanî arzu ve eğilimlerde olduğu gibi içki konusunda da akıl ve iradesini beden ve duygularına egemen kılmadığı takdirde nefesine ve tutkularına yenik düşmekte ve giderek kendi kendini kontrol edememektedir. İşte akli ve duygularının irade ile zaaflarının çatıştığı bu alanda içkinin haram ve günah olduğunu bildirerek insana yardımcı olmakta, onu koruyup kollamaktadır. İnsan aynı olduğu hâlde dindar toplum ve kesimlerde içki kullanımının çok aza inmesinin, buna karşılık bilimsel ve tıbbi açıklamalara rağmen modern ve eğitilmiş fakat dinî hassasiyetlerini yitirmiş toplum ve kesimlerde ise içki tüketiminin çok yüksek oluşunun en geçerli açıklaması budur. Bu itibarla, insanın ruh ve beden sağlığını koruma, toplumsal düzen ve barışı gerçekleştirme, insanı daha mutlu, huzurlu ve güvenli bir yaşantıya kavuşma çabasında, İslam’ın ferdi ve sosyal hayatla ilgili ilkelerinden yararlanma vazgeçilemez derecede büyük önem taşımaktadır.”⁷⁴

B – Tıbb-ı Nebevî ve Karantina Uygulamaları

Tıbb-ı Nebevî, Peygamberimizin (s.a.s.) yaşadığı dönemde kendisinin ve ashabının uyguladığı ve uygulamasına müsaade ettiği veya yasakladığı yöntemleri konu edinen ilim dalıdır⁷⁵ diye tanımlayabiliriz.

kılmış, yolcu için de sağlığını ve gücünü korusun diye aynı izni vermiştir. Çünkü yolculuk sırasında oruç aşırı hareket ve hareketin gerektirdiği süratli incelemeyle, buna ters düşecek yetersiz beslenmenin bir araya gelmesini, böylece yolcunun güçten düşmesi ve zaafa uğraması sonucunu doğurur. İşte yolcunun sağlığını korumak ve güçten düşerek zayıflamasını önlemek için ona oruç tutma izni verilmiştir. **Hac ayetinde** ise, “İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalırsa fidiye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir.” (Bakara, 2/196) buyurarak hastaya, bit ya da uyuz gibi nedenlerle başından rahatsız olana, ihramlı olduğu sırada tıraş olma izni verilmiştir ki kıl dibinde birikmesi sonucu başta acıya ve pis kokuya yol açan kötü salgıların buharlaşarak uçması amacı güdülmüştür. Baş tıraş edildiği zaman deri açığa çıkar ve bu sıvı buharlaşarak uçar gider. Salgıları buharlaştırma yoluyla dışarıya atma metodu, vücuttaki tüm zararlı salgı birikimlerinde uygulanabilir.” Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, Tıbb-ı Nebevî, 19-20.

Tıp ilminin üç ana kuralından biri olan sağlığın korunmasına gelince **abdest ayetinde** Yüce Rabbimiz: “Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de – yolcu olmanız durumu müstesna – cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinize cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi mes-hedin” buyurmuştur. Nisâ, 4/43 Yani **pisliğin vücutta beklemesinde dolayı göreceği zararı önlemek için hastanın su yerine toprak kullanımına izin vermiştir**. Bu da içten ya da dıştan vücuda zarar verecek şeylerden korunmak gerektiğine ilişkin bir uyarıdır. Böylece Cenâb-ı Hak tıbbın üç kuralını ve kurallarının tamamını özet olarak biz kullarına öğretmiş oluyor. **Biz de Peygamber Efendimizin bu kuralları açıklama ve uygulama yönünden gösterdiği yolu hatırlatıyor ve onun açıklama ve uygulamalarının en üstün ve en ileri teknikleri kapsadığını gösteriyoruz**. Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, Tıbb-ı Nebevî, 20-21

70 **Gönüllerdeki hastalığın tedavisine gelince**, bu konu tamamen peygamberlerin denetimine teslim edilmiştir. Gerçekleşmesi de ancak onlar tarafından ve onların eliyle mümkündür. Başka yolu yoktur. Gönüllerin sağlıklı olması ise Rabbini ve Yaratanını, O’nun isimlerini, sıfatlarını, fiillerini ve hükümlerini tanımaları ve bilmeleri, O’nun rızası ve sevgisini tercih etmeleri, yasaklarından ve gazabını gerektiren iş ve davranışlardan kaçınmakla mümkündür. Bunları öğrenmenin yolu da ancak peygamberlerden geçer. Onlara uymadan gönüllerin sağlıklı ve huzurlu olacağını zannetmek büyük bir yanıldır. Böyle sanmak, nefsin fiziksel isteklerini karşılayarak onu güçlendirmekten başka bir işe yaramaz. Kalbin sağlıklı ve güçlü olması, kesinlikle bu yolla elde edilmez. Bu ikisinin farkını anlayamayan kimse kalbinin sağlığına dikkat etsin, zira onun kalbi ölmüştür. Kalbinin nuruna da dikkat etsin, zira o karanlıklar denizine dalmıştır.” Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, Tıbb-ı Nebevî, 21.

71 Mâide, 5/90-91.

72 İsrâ, 17/70.

73 Meâric, 70/19; 33; Ahzab, 33/72.

74 İlmihal (İslam ve Toplum), II/65.

75 “Tıbb-ı Nebevî’nin bir diğer hususiyeti, tedavide değişik metotlara yer vermiş olmasıdır. Bugünkü Batı tıbbi bütün ağırlı-

Karantina için ise “hastalıklı bir insan veya hayvanın taşıdığı hastalığı diğerlerine bulaştırması için alınan tedbirler dizisi” diyebiliriz.

Tıbb-ı Nebevî ve **karantina** uygulamalarına ait tespit edebildiğimiz bilgi ve uygulamadan örnekler sunmak istiyoruz.

1- Peygamberimiz (s.a.s.) ve Ashâb-ı Kirâm’ın İnsanın Beden Sağlığının Korunmasına Verdiği Önem ve Karantina Uygulamaları

Peygamberimiz (s.a.s.) ve Ashâb-ı Kirâmın hastalıklar⁷⁶ karşısında tedavide uyguladığı bazı yöntemleri ve bulaşıcı hastalıklar karşısında aldıkları tedbirlere ait bazı rivayetleri bu bölümde ele almak istiyoruz.

Öncelikle **İbn-i Hâldun**’un (ö. 808/1406) Tıbb-ı Nebevî ile ilgili genel bir değerlendirmesiyle başlamak istiyoruz:

“Allah elçisinin⁷⁷ hâllerinden bahsedilirken, tabâbetle ilgili olan bazı hâlleri nakledilmiş ise de bunlar âdet ve tabii hâllerden olan şeylerdir. Peygamberden nakledilen meşru işler ve ameller kabilinden değildir. **Çünkü Peygamber ancak bize ilahî olan ve şeriat hükümlerini bildirmek üzere gönderilmiştir. Tıb ve tabâbeti ve başka âdetleri anlatmak için gelmemiştir.** Nitekim hurma aşılama hadisesindeki hâli de bu kabilden olup (sonradan), Hz. Peygamber: “**Siz dünya işlerini benden daha iyi bilirsiniz**”⁷⁸

ğını **maddi metotlara** verirken Tıbb-ı Nebevî **maddinin yanı başında manevi metotlara** da yer verir. Tedavi metotlarındaki zenginlik ve renklilik, büyük ölçüde İslam’ın insan tabiatı hakkındaki telakkisinden kaynaklanır. İslam’a göre insan ruh ve bedenden meydana gelir. Öyleyse hastalıkların bir kısmı ruhi bir kısmı bedendir. Ayrıca her insanın maddi ve manevi terkihi, mizacı, içtimai ve fiziki şartları bir değildir. Bütün bu değişkenler hastalığa ve dolayısıyla tedaviye müessirdirler. Netice de bir kimseye uygun gelen bir ilaç, bir metot, aynı hastalığa yakalanan bir başkasına uygun gelemez veya tersi...” Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, XI/388.

76 18. yüzyılın ortalarında tabiiler yeni anlamaya başlamaları nedeniyle o gün için imkânsız görünen ve doktorları aciz bırakan bu taksim şeklinde ilahî bir hikmet vardır. Hastalıklar genelde ikiye ayrılır.

1. Organik Hastalıklar: Bunlar, vücut organlarından herhangi birinin, görevini kısmen veya tamamen yerine getirmesi ya da vücuda çeşitli türden mikropların girmesi sonucu ortaya çıkarlar ve hastalıklı organın yitirilmesine yol açarlar. Buradan “hastalıkların belirtileri” düşüncesi ortaya çıkar, gerçekten de organik hastalıkların her birinin ayrı ayrı belirtileri, nitelikleri ve kendilerine mahsus zayıflıkları vardır ki bu sayede aralarındaki farklar anlaşılır ve böylece her birine ayrı ayrı teşhisler konulabilir. İşte Peygamber Efendimizin de anlattıkları bedensel hastalıklar bunlardır. Mesela, çolaklık, zehirlenmeler, **tüberküloz (verem)**, **safra** ve benzeri hastalıklar bu tür hastalıklardır.

2. **Ruhsal Hastalıklar**: Gerçekte bunlar birçok türden değişik hastalıkların belirtilerini taşırlar. Ancak bunlar hastanın şikâyetlerini anlatması ve doktorun ışınlar ve tahliller gibi gerekli tüm araştırmaları yaparak hastalığı ortaya çıkarmasıyla anlaşılır. Hasta dış görünüşüyle tabii hâlinde, bedensel yönden herhangi bir rahatsızlığı söz konusu değildir. Bu hastalıklar sosyal hayatın problemlerinden doğarlar. Mesela; korku, kuşku, aşk, cinsel yetersizlik, hayatın güçlüklerinin verdiği gerilim ve benzerleri bu tür hastalıkların nedenleridir. İşte Peygamberimizin sözünü ettikleri kalbe ilişkin hastalıklardır. Bu tür hastalıkları da

a) Şüphe ve kararsızlık hastalığı

b) Şehvet ve azgınlık hastalığı diye ikiye ayırmasında, psikolojide ortaya çıkan yeni teorilerin de ortaya koyduğu büyük hikmetler vardır.” Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), Tıbb-ı Nebevî (Peygamberimizin Sağlık Öğütleri), 17, (Çev. Yusuf Ertuğrul), Dergâh Ofset, İstanbul-2004.

77 İbn Haldûn’un Mukaddimesinin Mütercimi Zâkir Kadirî Ugan, “**Tanrı**” şeklinde çevrisinin doğru olmadığını kanaatindeyiz. Onun için “**Tanrı**” yerine “**Allah**” kelimesini koymayı tercih ettik. Bkz. İbn Haldûn, Mukaddime, II/602 zaten **Sübân** kelimesini “**Tanrı**” şeklinde çevirdiğini de tespit ettik. “Tanrıyı her eksiklikten tenzih ederim.” şeklinde tercüme etmiş. “**Sübân**” kelimesinin önüne “**Tanrı**” kelimesini mütercim eklemiştir. Bkz. İbn Haldûn, Mukaddime, III/328.

78 Müslim, **el-Câmiu’s-Sahih**, II/1836, (2363), Kitâbu’l-Fedâil (Bâbu Vücûbi İmtisâl Mâ kâlehu Şer’ân düne Mâ Zekerahu Sallallahu aleyhi ve sellem min Meayışı’d-Dünyâ alâ Sebîl’i-Ra’yi, 38), Bu hadis, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe amr en-Nâkid (her ikisi de) > Esved b. Âmir (den) > Ebû Bekir şöyle dedi: Bize “Esved b. Âmir rivayet etti. “Bize, Hammâd b. Seleme> Hişâm b. Urve > Hişâm b. Urve’nin babası > Âişe >Sâbit >Enes rivayet etmiştir” dedi. Bu hadisin yine hurma aşısıyla ilgili başka bir isnadı ise: “Kuteybe b. Saîd es-Sekafi, Ebû Kâmil Cahderî > (Lafızları birbirine yakın) (Bu, Kuteybe Hadisi’dir) İkis: “Bize, Ebû Avâne > Simâk (b. Harb) > Mûsâ b. Talha > Mûsâ b. Talha’nın babası rivayet etmiştir” dediler. “Bkz. Müslim, **el-Câmiu’s-Sahih**, II/1835, (2361), Kitâbu’l-Fedâil (Bâbu Vücûbi İmtisâl Mâ kâlehu Şer’ân düne Mâ Zekerahu Sallallahu aleyhi ve sellem min Meayışı’d-Dünyâ alâ Sebîl’i-Ra’yi, 38) Bu hadis ile ilgili ortaya konulmuş temel prensipler için Bkz. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/1/0200.html> (Erişim Tarihi 21.06. 014).

buyurmuştur. Sahih hadislerde tıp ve tabâbete dair rivayet edilen hâl ve hadiselerden hiçbir meşru amel ve işler olarak telakki olunmamalıdır. Hâdiselerde bu tababet keyfiyetlerinin meşru olduğunu anlatan hiçbir kayıt yoktur, ancak bu şekil tababet kutlu sayılarak kutlanmak üzere ve inanç akidesinin sağlamlığının alâmeti olarak kullanılabilir. Bu takdirde bu çeşit tababetin büyük bir faydası dokunabilir. Nitekim karın ağrısına ve hastalığına tutulmuş olan kimseye inanç ile içtiği için balın faydası dokunmuştur. Kullarını doğru yola sevk eden O'dur. Ondan başka ilah yoktur."⁷⁹

İbn-i Haldun, Peygamberimizin (s.a.s.) tabâbet görevi gibi bir görevi olmadığını ve onun bu açıdan hastalıklar karşısında yaptıkları tedavinin risâlet görevine girmeyeceğini hurma aşılama örneğindeki "Siz dünya işlerini benden daha iyi bilirsiniz" sözüyle delillendirmiş. Peygamberimizin zaman zaman yapmış olduğu Tıbb-ı Nebevî olarak telakki ettiğimiz bu tür tababetin inanç boyutu ve kutlanmak (teberruken) olduğunu ve karın ağrısı olan bir hastanın bal şerbetini içmesinin fayda vermesinin inanç boyutundan dolayı olduğunu vurgulamış ve hastanın bu tür tababetten inanç boyutuyla faydalanabileceği ifadesi, Tıbb-ı Nebevî'nin inanç boyutunda değerini ortaya koyması açısından güzel bir değerlendirme olduğu kanaatini taşıyoruz.⁸⁰

Tıbb-ı Nebevî'nin özeti olarak telakki ettiğimiz Prof. Dr. Asaf Ataseven'in yorumunu da, bu konunun önemini ortaya koyması açısından dikkate değer buluyoruz:

"Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tıbbı dair hadisleri tabip gözü ile ele alınırsa, bir bölümünün genel tıp konularına, fakat pek çoğunun koruyucu hekimliğe, bir kısmının da tedavi edici hekimliğe ait ilaç tariflerinden ibaret olduğu görülür. Bunlar tıbbi tavsiye, öğüt ve reçeteler de olarak özetlenebilir. Bu hadisler bugünkü tıbbi telakkilerimize uygunluk göstermesinden başka, Arap Yarımadası'ndaki tıbbi uygulamaları düzeltmek ve tababete ilmi bir hüviyet kazandırmak gibi önemli bir rol oynamış ve Orta Çağ'a hâkim olan bir İslam tababetinin doğmasına sebep olmuştur."⁸¹

Hadis külliyatındaki tıp bölümlerindeki rivayetlere baktığımızda⁸² Peygamberimizin (s.a.s.) hastalıkların tedavisinde ve hastalıklara karşı önlem alma (karantina) konularında ne kadar titiz olduğu görülecektir.

79 İbn Haldûn, Mukaddime, II/602-603.

80 Tâhir b. Âşur, Peygamberimizin (s.a.s.) tasarruflarını şöyle tasnif etmiştir: "Resûlullah'ın başlıca durumları şunlardır: **1-Teşrî**, **2-Fetvâ**, **3-Kaza**, **4-İmâret** (Siyasi Otorite), **5-Hidayet** (Yol Gösterme ve İrşâd), **6-Sulh** (İnsanları Barıştırmak), **7-Danışana fikir verme**, **8-Nasihât**, **9-Gönülleri en güzel duruma yönlendirmeyi isteme**, **10-Yüksek hakikatleri öğretme**, **11-Te'dib**, **12-İrşâddan soyutlama**." Peygamberimizin ziraat işleriyle ilgili bir konuda görüşünü açıklaması, Tâhir b. Âşur'un tasnifine göre "**Danışana Fikir Vermesi**" bölümünde değerlendirilebilir. Peygamberimizin bu tür davranışının Danışana Fikir Vermesi tasarrufuna bir başka örnek olarak da: Zeyd'den rivayete göre "Hz. Peygamber zamanında insanlar meyveleri satarlar, meyveleri toplayıp ödeme zamanı gelince satıcı şöyle derdi: "Meyveleri böcek sardı hastalandılar, musibete uğradılar." Bunları bahane ediyorlardı. Kendisine götürülen davalar çoğalınca, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "**Şayet hakkı teslim etmeyecekseniz, meyveler kurutuluncaya kadar satmayın**." Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665) şöyle diyor: "Bu bir danışma durumudur. İhtilaflar çoğalınca onlara fikir vermiştir" örneğine yer vermiştir. Bkz. Tâhir b. Âşur, İslam Hukuk Felsefesi, (Çev. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan), İklim Yayınları, İstanbul-1988. Zeyd b. Sâbit'in rivayet ettiği bu hadiste, Peygamberimizin (s.a.s.), kurutulmadan önce meyvelerin satışını yasaklamasını yorumlaması da Peygamberimizin "**Danışana Fikir Vermesi**" bölümünde ele alabileceğimiz bu çeşitten bir yorumdur. Peygamberimizin ictihâdlarını tasnif eden Nâdiye Şerif el-Umrî, Peygamberimizin (s.a.s.) ictihâdlarını 1-İctâhuduhu fi'l-Umuri'd-Dünyeviyeti's-Surfeti, 2-İctâhuduhu fi'l-Umuri'l-Harb, 3-Akdiyye, 4-İctâhuduhu fi Ebvâbi'l-İbâdât başlıkları altında 4 grupta değerlendirmiştir. Bkz. Nâdiye Şerif el-Umrî, İctihâdu'r-Rasûl, 83, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut-1405/1985. Bu tasnife göre Peygamberimizin hurma aşılama konusundaki ictihâdî zannına dayandığından İctâhuduhu fi'l-Umuri'd-Dünyeviyeti's-Surfeti bölümüne girmekte, tavsiye niteliği taşıdığından Ashab-ı Kiram'ın bu ictihâdını nazar-ı dikkate alıp almaması kendi tercih hakları olarak telakki ediyoruz. Yazar da zaten bu hadisi bu bölümde zikretmiştir. Bkz. Nâdiye Şerif el-Umrî, İctihâdu'r-Rasûl, 83-87, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut-1405/1985.

81 Ataseven Asaf, Tıbb-ı Nebevî, Yeni Ümit, Sayı, 2/6.

82 "Tıbb-ı Nebevî'nin kaynağı bizce ayet ve hadislerdir. Gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde tıbbi ve sağlıklı ilgilendiren pasajlar doğrudan ve dolaylı işaretler, imalar hepsi Tıbb-ı Nebevî'nin gerçek kaynaklarını teşkil eder." Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, XI/393.

Peygamberimizin (s.a.s.): “Kuvvetli müminin zayıf müminden hayırlı olduğuna⁸³ ve insanların sağlık ve boş vakit konusunda aldandıklarına⁸⁴ gibi hadislerinden hareketle müminin sağlıklı olmasına ve sağlığını korumasına verdiği önemi ortaya koymamız mümkündür.

Ancak asıl olan, hasta olup tedavi olmak değil, hastalığa yakalanmamaktır. Peygamberimizin tavsiyesi de bu yöndedir: “... *Hastalık gelmeden sağlığının, ölüm gelmeden önce de hayatın kıymetini bil...*”⁸⁵

“İslam’ı tebliğ ederken ‘Kalplerin Tabibi’ olarak insanların ebedî mutlulukları için çırpınan Allah Resûlü (s.a.s.), onların beden sağlıkları için de ciddi gayret sarfetmiştir. İnsanın bütün hayati faaliyetlerini etkileyen sağlık kadar hastalık da hayatın bir gerçeğidir.”⁸⁶

Peygamberimiz (s.a.s.): “Allah, gönderdiği her hastalığın şifasını da göndermiştir.”⁸⁷ Buyurarak hastalıkların şifasının da yine Allah tarafından yaratıldığını insana düşenin ise bu hastalığın şifasını aramasının gereğidir.

Peygamberimiz (s.a.s.): “Tedavi olun. Çünkü Allah, her hastalıkla birlikte şifasını da yaratmıştır. Ancak bir hastalık müstesna, ihtiyarlıktır.”⁸⁸ buyurarak, her hastalığın tedavisinin mümkün olabileceğini ifade etmiştir.

“Peygamber Efendimizin tedavi şekli üç türdür:

- a) Tabii ilaçlarla
- b) İlahî ilaçlarla
- c) İkisinin birleşimiyle.”⁸⁹

Peygamberimiz (s.a.s.) hastaların tedavi edilmesi anında morallerini bozmamamız gerektiğine de vurgu yapmıştır: “Tedavi sürecinde hastanın psikolojisini de dikkate alan Hz. Peygamber (s.a.s.): “**Hastalarınızı yemeğe zorlamayın. Allah, onları yedirir ve içirir.**”⁹⁰ buyurarak bu tür konularda hastaya ısrarcı davranılmamasını ve sıkıntı verilmemesini istemiştir. Kendisi de hastalığı zamanında ağzına zorla ilaç dökülmesinden rahatsız olmuş ve yanındakilere buna son vermelerine işaret etmiştir.”⁹¹ “Diğer yandan tatlı söz ve iyi davranışların hastaların gönlünü hoş etmeye yardımcı olduğu ve tedavide önemi tartışılmaz olan moral takviyesini sağladığı kesindir. Gerek psikolojik gerekse fiziksel rahatsızlıkların tedavisinde inanç ve moralin tesiri göz ardı edilmez bir gerçektir.”⁹²

83 Müslim, el-Câmiu’s-Sahîh, III/2052 (2664) (Kitâbu’l-Kader, Bâbu fi’l-Emri bi’l-Kuvveti ve Terki’l-Aczi ve’l-İstiâneti Billahi ve Tefvidi’l-Mekâdiri lillahî, 8).

84 el-Buhârî, el-Câmiu’s-Sahîh, VII/169-170, (Kitâbu’r-Rikâk, Bâbu’s-Sıhhati ve’l-Ferâğ ve ‘Ayşe illâ ‘Ayşu’l-âhira, 1).

85 et-Tirmizî, Sünen, IV/568 (2333), (Kitâbu’t-Zühed, Bâbu mâ câe fi’l-Kasri’l-Emel, 25).

86 Hadislerle İslam, VII/335.

87 el-Buhârî, el-Câmiu’s-Sahîh, VII/11 (Kitâbu’t-Tib, Bâbu Mâ Enzelallahu Dâen illâ Enzelehu Şifaen, 1).

88 İbn Mâce, Sünen, II/3436 (Kitâbu’t-Tib, 1, Bâbu Mâ Enzelallahu Dâen illâ Enzelehu Şifaen, 1); et-Tirmizî Sünen, IV/383 (2038), (Kitâbu’t-Tib, Bâbu mâ câe fi’d-Devai ve’l-Hassi aleyhi, 2); Ebû Dâvûd, Sünen, IV/192-193 (3855) (Kitâbu’t-Tib, Bâbu fi Raculin Yudâvi, 17); İbn Mâce, Sünen, II/3436 (Kitâbu’t-Tib, 1, Bâbu Mâ Enzelallahu Dâen illâ Enzelehu Şifaen, 1).

89 İbn Kayyim el-Cevziyye, Tıbb-ı Nebevî, 40.

90 İbn Mâce, Sünen, (Kitâbu’t-Tib, 4).

91 Hadislerle İslam, VII/336.

92 Hadislerle İslam, VII/339.

Tıbb-ı Nebevî diye tavsif edilen Peygamberimizin (s.a.s.) tedavi yöntemlerine⁹³ ve hastalıklara karşı korunmada (**karantina**) ait bazı ilkeleri vardır. Bu ilkeler şöyle ifade edilmiştir: “**Öncelikle kişi sağlık gibi bir nimetin değerini bilmeyenlerden olmamalı, Peygamberimizin (s.a.s.) ifadesiyle: “Vücudun kendi üzerinde hakkı olduğunun farkına varmalıdır. Bu sebeple sağlığını bozacak davranışlardan kaçınmalı ve hasta olmamak için kendini korumayı bilmelidir.** Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) sürekli oruç tuttuğu için oldukça zayıf düşen birisini: “**Kendine işkence etmeni sana kim emretti? “ diyerek uyarmıştır...**”⁹⁴

“Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde bilinen ve yaygın olan hastalıkların başında **tâûn (veba)** gelmektedir. Dönemin bulaşıcı, öldürücü ve salgın hastalıklarının ortak adıdır **veba**. En çok korkulan hastalıklardan biri olan **humma**, genel olarak bütün ateşli hastalıklara, özel olarak da **sıtmaya** verilen bir isimdir. **Cüzzam** ve **alazlama** da o dönemde mevcut olan ve bilinen hastalıklar arasındadır...”⁹⁵

“14. asır Hristiyan toplumu dâhil tüm toplumlarda, hastaların büyücülerin insafına bırakıldığı bir devirde ilk defa Peygamberimiz, bu tıp ilminin yolunu açmış, hastalıklara ancak tıp yoluyla mücadele ve tedavi sağlanacağını vurgulamıştır. İşte bu yüzden Peygamber Efendimizden İbn-i Sina’ya, oradan Batı’ya yansarak kurulmuştur. Nitekim Birleşmiş Milletler’in yaptığı bir araştırmada **büyücülük ve muskacılığa** sağlık sebebiyle en az ilgi gösteren toplumların, İslam topluluğu olduğu tespit edilmiştir.”⁹⁶

Ashab-ı Kiram dönemindeki hastalıkların tedavileri ve karantina tedbirleriyle ilgili şu yorumlar yapılmıştır:

“... Sahabe içinde hem erkeklerden hem de hanımlardan maharetli doktorlar vardı. Nitekim Hz. Ebû Bekir’in kızı Esmâ binti Ebi Bekir (ö. 73/692) ve Şifa binti Abdillâh, o dönemde hekimlik yapan hanımlardan ikisidir. Hz. Peygamber, ashabını tıp bilgisini öğrenme noktasında teşvik ettiği gibi, hastalıkların tedavisinde hekimlere yönlendirmiştir. Bilinçsizce yapılan müdahaleden uzak durulmasını isteyen Peygamberimiz, bir defasında ihtilâm olan yaralı adamın, temizlenmek için mutlaka gusletmesi gerektiğini söyleyenler yüzünden yıkanması ve ölmesi üzerine şu şekilde serzenişte bulunmuştur: “**Onu öldürdüler, Allah da onları öldürsün. Cehaletin şifası sormak değil miydi?**” Bu bağlamda ehil olmayan kişileri, hayati kararlar gerektiren bu mesleğin alanına girmemeleri hususunda uyararak Hz. Peygamber (s.a.s.), “**Tıbbi bilgisi olmayan bir kimse doktorluk yapmaya kalkar ve zarar verirse bunu tazmin eder**” buyurmuştur. O, hekimlik mesleğinin ciddiyetine uygun bir disiplin getirmiş, kan aldığında bu işlemi gerçekleştiren kişinin ücretini ödemiş, böylece hekimlik yapanların emeklerinin karşılıksız kalmaması gerektiği konusunda örnek olmuştur.”⁹⁷

Hz. Ömer’in, Şam’da zuhur eden **veba** (tüberküloz) salgını karşısında Ensar ve Muhacirle bu konuyu istişaresi sonucunda onların o bölgeye gitme teklifini kabul etmeyip, veba salgınının bulunduğu bölgeye gitmeyerek bir nev’i tedbir alması, kendisini: “**Allah’ın kaderinden mi kaçırıyorsun?**” diyerek eleştirenlere: “**Evet Allah’ın kaderinden yine Allah’ın kaderine kaçıyoruz**” diyerek karantina uygulamasını bizzat hayatında uyguladığının en güzel örneğidir.

93 **İbn Kayyim el-Cevziye:** “En büyük doktorların anlamaktan âciz kaldıkları ve Peygamberin tıbbında mevcut olan hikmeti açıklıyoruz” diyerek **Tıbb-ı Nebevî**’yi tavsif etmiştir.” Tıbb-ı Nebevî, 17, Dergâh Ofset, İstanbul-2004.

94 Hadislerle İslam, VII/336.

95 Hadislerle İslam, VII/337

96 Nurbaki, Haluk, İslam Dininin İnsan Sağlığına Verdiği Önem, 91-92.

97 Hadislerle İslam, VII/336.

“Abdullah b. Abbas’tan:⁹⁸ “Ömer b. Hattab Şam’a gitti. Serg’e varınca kendisini ordu komutanları Ebû Ubeyde b. el-Cerrah ve arkadaşları karşıladılar ve Şam diyarında veba salgınının baş gösterdiğini haber verdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer: “Bana ilk muhacirleri çağır” dedi. Ben de çağırdım. Hz. Ömer, onlara **veba hastalığının** meydana geldiğini haber vererek, istişarede bulundu. Aralarında ihtilâf çıktı. Bunlardan bir kısmı: “**Sen bir görev için çıktın. Bundan geri dönmeni uygun görmüyoruz**” dediler. Bir kısmı da: “**İnsanların geri kalını ve Resûlullah’ın (s.a.s.) ashabı seninle beraberdirler, onları vebaya atmanı doğru görmüyoruz**” deyince, Hz. Ömer: “**Yanımdan uzaklaşın!**” deyip, sonra: “**Bana Ensar’ı çağırın!**” buyurdu. Ben de onları çağırdım. Hz. Ömer onlarla da istişarede bulundu. Onlar da muhacirlerin dediklerini söyleyip ihtilâf ettiler. Hz. Ömer onlara da: “**Benden uzaklaşın!**” dedi, sonra bana: “**Burada bulunan Mekke Fethi muhacirlerini, Kureyş büyüklerini çağır!**” dedi. Ben de onları çağırdım. Onlardan hiçbiri ihtilâf etmedi ve: “**Adamlarla beraber geri dönmen ve onları veba tehlikesine atmaman kanaatindeyiz**” dediler.

Bunun üzerine Hz. Ömer, insanlara şöyle seslendi: “**Ben sabahleyin hayvanıma binerek Medine’ye geri döneceğim. Siz de buna göre hazırlanın**” deyince, Ebû Ubeyde: “**Allah’ın kaderinden mi kaçırıyorsun?**” dedi. Hz. Ömer şöyle cevap verdi: “**Ey Ebû Ubeyde, keşke bunu senden başkası söyleseydi! Evet, Allah’ın kaderinden yine Allah’ın kaderine kaçırıyoruz. Bana söyle bakalım: Senin develerin olsa, iki yamaçlı bir vadiye inseler. Bu yamaçlardan biri otlu diğeri çorak, otsuz olsa, sen develeri bol otlu yerde otlatsan, Allah’ın kaderiyle otlatmış olmaz mısın? Çorak yerde de otlatsan yine Allah’ın kaderiyle otlatmış olmaz mısın?**” Bu sırada, daha önce bir işi için aralarından ayrılmış olan Abdurrahman b. Avf gelip: “**Bu konuda benim bilgim var. Resûlullah’ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu işittim: “Bir yerde veba hastalığını iştirerseniz oraya gitmeyiniz. Bir yerde de veba hastalığı çıkar da siz orada bulunursanız vebadan kaçarak oradan çıkmayınız.”**”⁹⁹

Bunun üzerine Hz. Ömer, Allah’a hamd edip Medine’ye döndü.”¹⁰⁰

“...Karantina usulünü bir tedavi metodu olarak tatbik etmek suretiyle hastalıkların sirayetine inanan Hz. Peygamber (s.a.s.) hastalıkların Allah’tan olduğu fikrini zihinlerde tespit maksadıyla çok çarpıcı bir üsluba başvurarak sirayeti inkâr eder: “**Ne sirayet vardır ne uğursuzluk vardır. Ne de cahiliye devrinde inandığınız üzere öldürülenlerin) başından çıkıp kan kan, intikâm intikâm diye intikamı alıncaya kadar bağırın hortlak ruh) hâme vardır. Bu inançların hepsi batıldır.**” Dinleyenlerden biri: “**Nasil si-**

98 Bu rivayet, Yahyâ b. Yahyâ Et-Temîmî> (İbn Şihâz Ez-Zühri’den bu hadisi Mâlike okudum.” dedi.) İbn Şihâb (Ez-Zühri) > Mâlik (b. Enes) > Abdu’l-Humeyd b. Abdurrahmân b. Zeyd b. El-Hattâb > Abdullah b. Abdullah b. El-Hâris b. Nevfel> Abdullah b. Abbâs tarihiyle nakledilmiştir. Bkz. Müslim el-Câmiu’s-Sahîh, II/1740-1741 (2219) (Kitâbu’s-Selâm, Bâbu’t-Tâûni ve’t-Tıyarati ve’l-Kehâneti ve Nahvûhâ, 32) Ayrıca bu rivayet Yahyâ b. Yahyâ > İbn Şihâb (Ez-Zühri) > Mâlik (b. Enes) > (İbn Şihâz Ez-Zühri’den bu hadisi Mâlike okudum.” dedi) > Âmir b. Rabia Abdullah b. Abbâs tarihiyle nakledilmiştir. Bkz. Müslim, el-Câmiu’s-Sahîh, II/1742, (2219) (Kitâbu’s-Selâm, Bâbu’t-Tâûni ve’t-Tıyarati ve’l-Kehâneti ve Nahvûhâ, 32).

99 “Eğer Resûlullah’ın: “**Vebadan kaçmak amacıyla o bölgeden çıkmayınız**” sözünde sizin anlattığınız anlamı kastetmediğini, hastalıktan dolayı bölgeden çıkmaya engel olmadığını, yolcuyu yolundan alıkoymadığını anlatan bir işaret vardır” denilirse buna şöyle cevap verilir. Hekim veya başkası veba salgını sırasında insanlar hareketlerini terk etsinler ve cansızlar gibi hiç hareket etmeden dursunlar dememiştir. Burada gerekli olan sadece mümkün olduğu kadar hareketi azaltmaktır. Kaçmaya çalışan bir kimsenin vebadan kaçmanın dışında hareketini gerektiren hiçbir sebep yoktur.” Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, Tıbb-ı Nebevî, 61.

100 el-Buhârî, el-Câmiu’s-Sahîh, VII/20-21 (Kitâbu’t-Tıb, Bâbu Mâ Yuzkeru fi’t-Tâûn, 30) ; Müslimel-Câmiu’s-Sahîh, II/1740-1741 (2219) (Kitâbu’s-Selâm, Bâbu’t-Tâûni ve’t-Tıyarati ve’l-Kehâneti ve Nahvûhâ, 32); Ayrıca bu rivayeti İbn Şihâb (Ez-Zühri) Sâlim b. Abdillâh’tan da rivayet etmiştir. Bkz. Müslim el-Câmiu’s-Sahîh, II/1742, (2219) (Kitâbu’s-Selâm, Bâbu’t-Tâûni ve’t-Tıyarati ve’l-Kehâneti ve Nahvûhâ, 32) “...Kul değişmeyeceğine inandığı ve fakat ne olduğunu bilmediği kadere göre hareket etmekle mükellef değil. Dinimizin böyle bir emirde bulunması saçmalık olurdu. Mü’min, Kur’an’da ve hadiste kendisine emredilen şeylere göre hareketle mükelleftir ve ona göre ecir alacaktır...” Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi, XI/388.

rayet olmaz, hastalıklı bir deve sağlamların arasına girdi mi onlar da hastalanıyor” der.¹⁰¹ Resûlullah (s.a.s.) asıl maksadı tebliğ eder: “Hastalıklı deve nereden hastalık aldı?” Resûlullah’ın burada maksadı, ne sirayeti öğretmek ne de inkâr etmek zira görüldüğü üzere sirayet zaten bilinmekte, o hâlde Hz. Peygamberin (s.a.s.) o saatteki dersinin gayesi bilinmeyen bir hususu böyle bir metotla öğretmektir. Muhakkak ki dinleyenlerin ilk etapta kendisine itiraz edeceklerini de biliyordu. Gaye en güzel şekilde hâsıl olmuştu: Öyle ya sürüyü hasta eden hastalıklı deve nereden hastalık almıştı?¹⁰²

“Hastalığın, sirayeti yoktur, eşyada uğursuzluk yoktur. Hâme (baykuş) ötmesinin kötülüğü de yoktur. Safer ayında uğursuzluk yoktur. Cüzamlıdan, aslandan kaçır gibi kaç.”¹⁰³ İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), hadisi de şöyle yorumlanmıştır: “Cüzzam, siyah salgının (karasu) bedene tamamen yayılması sonucu meydana gelen bayağı bir hastalıktır. Organın karakterini ve şeklini bozar, son dönemlerinde organlar arasındaki iletişimi aksatır. Hatta organları yiyerek düşürür. Bu özelliğinden dolayı cüzzam “aslan hastalığı” diye isimlendirilir...”¹⁰⁴

2) Emevîler ve Abbâsîler Yönetimleri Döneminde İnsan Sağlığının Korunması ve Karantina Uygulamaları

Emevi Halifesi Velid b. Abdülmelik (b. Mervân) (ö. 96/715), cüzzamlıların tecridine yönelik tedbirler almış, yaptırdığı hastanede onların bakım ve tedavileri için para tahsis etmiştir.¹⁰⁵

“İslam Çağı doktoru aynı zamanda tabiyatçı idi. Bu da tabii ilimlerin, bu cümleden kimyanın gelişmesinde bir amil olmuştur. Bahtışu Âilesi’nden yetişen doktorlar bu alanda temayüz etmişlerdir. Bunlar arasında (Abbâsî Halifesi) Hârûn Reşid’in (ö. 193/809) özel doktoru Cibril bin Bahtışu (ö. 212/828) da vardır. Bu Hârûn Reşid öldükten sonra hüküm süren iki halifenin de özel doktorluğu görevini yapmıştır. Bu çağda sivriyen Yahyâ bin Mûsâveyh (ö. 242/857)’dir. Aslen Taberistânlı olan Ali bin Rabin (ö. 235/850), Halife Mütevekkil’in (ö. 232/847) saray doktoru idi. Yunan ve Hint kaynaklarından yararlanarak (Hıfzı’s-Sıhha) ya dair (eser) yazan bu zât, Fahreddin Râzî’nin hocasıdır.¹⁰⁶

3- Kurtuba Emevî Devleti Döneminde Müslüman Tıp Âlimleri ve Sağlığın Korunması

İslam dünyasında bugün bile isimleri ve eserleri etkili olan tıp âlimleri yetişmiştir. Ancak zaman zaman tıp ilminde de duraklamalar diyebileceğimiz dönemler de geçmiştir. Bu hususta İbn Haldûn’un (ö. 808/1406) yorumu çok manidardır.

“İslamlardan tıp ilminde büyük uzmanlar yetişmiş, bunlar tıp ilminde son derece derin bilgilere sahip olmuşlar ve meleke kesp etmişlerdir. (Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriya er-) Râzî (ö. 925/1519)¹⁰⁷ ve

101 Müslim, *el-Câmiu’s-Sahih*, II/1742-1743, (2220) (Kitâbu’s-Selâm, Bâbu lâ ‘Advâ velâ Tıyaratte ve lâ Hammete ve lâ Safera ve lâ nev’e ve Ğavle ve lâ bevrede mumerridun ale’l-Musihhi, 33); Hadisin bir başka ayet rivayeti Süleym b. Hayyân > Saïd b. Mînâ > Ebû Hureyre isnadıyla rivayet edilmiştir. Bkz. *el-Buhârî, el-Câmiu’s-Sahih*, VII/16-17 (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu’l-Cüzâm, 19).

102 Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, XI/385.

103 Hadisi Süleym b. Hayyân > Saïd b. Mînâ > Ebû Hureyre’nin Resûlullah’tan şöyle dediğini işittiği söylüyor diyerek rivayet etmiştir. Bkz. *el-Buhârî, el-Câmiu’s-Sahih*, VII/17 (Kitâbu’t-Tıbb, Bâbu’l-Cüzâm, 19)

104 Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tıbb-ı Nebevî*, 187.

105 DİA, *Karantina Maddesi*, XXIV/463.

106 İbn Haldûn, *Mukaddime*, III/422 Ancak buradaki İsmi Ebû Bekir Er-Râzî olması gerekir. Zira Ebû Bekir Er-Râzî’nin vefatı Milâdî 925’tir. Fahreddin Er-Râzî’nin vefatı ise 1210’dur. Muhtemelen Mukaddimenin Mütercimi Zâkir Kâdiri Ugan’ın tercüme anında iki müellifi karıştırmıştırdan kaynaklanmıştır. Zaten bir paragraf alta Ebû Bekir er-Râzî’den bahsedilmiştir. Bkz. İbn Haldûn, *Mukaddime*, III/422.

107 “Rey ve Bağdat hastanelerinde başhekim olarak çalışan Razi’nin eserlerinin hemen hemen hepsi Latinceye çevrilmiştir.

İbn Sinâ (ö. 427/1037)¹⁰⁸ ve (Alî b. Abbas el-) **Mecûsî** (ö. 994/1585)¹⁰⁹ bu bilginlerdendirler. **Ebû Nuaym el-İsfehânî** (ö. 430/1038), **Et-Tıbbu'n-Nebevî**¹¹⁰ adlı eser telif etmiştir. Endülüslülerden dahi pek çok hekimler yetişmiştir. Bu Endülüslü hekimlerin en meşhurlarından biri **İbn Zühr'**dür (ö. 556/1161). Çağımızda ise İslam yurtlarının bayındırlık ve istihsalı azaldığı ve medeniyet alçaldığı için aşağıda anlatacağımız gibi medeniyet ve medenî hayatın icaplarından olan diğer sanayi gibi tıp ilmi de gerilemiştir.¹¹¹

"Hem doktor hem filozof olan Afşinli **İbn Sinâ** (ö. 980/1037), Avrupalılar bu zatı Avicenna adıyla tanırırlar. Bütün dünyaca tanınmış olan İbn Sinâ, Buhârâ yakınındaki Afşina köyünden olup, Samaniler

Tıp alanında yazdığı **el-Hâvî** adlı ansiklopedi, 17. yüzyıla kadar en önemli başvuru kaynağı olmuştur. Onun tıp tarihinde yaptığı en önemli katkılardan biri ilk defa kimyayı tıbbın hizmetine kullanmış olmasıdır." **el-Hâvî** (20 cilt), 907, (Latince başta olmak üzere 11 dile çevrilmiştir. **Döneminin tıp alanındaki en ayrıntılı ve bilgi içeren ders kitabıdır.**) Bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/El-Razi> (Erişim Tarihi: 20. 06. 2014).

108 "Batılılarca, Orta Çağ modern biliminin kurucusu ve hekimlerin önderi olarak bilinir ve "Büyük Üstat" ismi ile tanınır. Tıp alanında yedi asır boyunca temel kaynak eser olarak süre gelen el-Kânûn fi't-Tıbb (Tıbbın Kânûnu) adlı kitabı ile ünlenmiş ve bu kitap Avrupa üniversitelerinde 17. asrın ortalarına kadar tıp biliminde temel eser olarak okutulmuştur. Fars veya Türk bilim adamıdır. İbn Sina, Kuşyar isimli bir hekimin yanında tıp eğitimi aldı. Değişik konular üzerine 240'ü günümüze gelen 450 kadar makale yazdı. Elimizdeki yazıların 150 tanesi felsefe 40 tanesi de tıp üzerinedir. Eserlerinin en ünlüleri felsefe ve fen konularını içeren çok geniş bir çalışma olan Kitâbü'ş-Şifa (İyileşme Kitabı) ile el-Kanun fi't-Tıbb'dır. (Tıbbın Kanunu). Bu ikincisi OrtaÇağ üniversitelerinde okutulmuştur. Hatta bu eser Montpellier ve Louvain'de 1650 yılına kadar ders kitabı olmuştur." Bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nbn_Sina (Erişim Tarihi: 20. 06. 2014).

109 "Mesûdî ya da Latince **Haly Abbas** olarak bilinir. İranlı Müslüman fizikçi ve tıp âlimidir. **Kitâbu'l-Mâlikî** adlı tıp ve psikoloji üzerine yazdığı eseriyile ve günümüzden yaklaşık 1000 sene önce ilk kanser ameliyatını yapmasıyla bilinir. Şiraz'da ve 994 yılında Bağdat'ta Ali bin Abbas'ın çalıştığı iki hastane açmıştı. Ali bin Abbas'ın soyu Mecûsilîğe mensuptu. el-Mecûsî adı da buradan gelmektedir ama kendisi Müslümandı. Onun Allah inancı ve O'na duyduğu saygı, ibadetinde ve yaşam tarzında, üslubunda çalışma hayatı boyunca kendini göstermiştir. Ali bin Abbas, tıp üzerine yazdığı kitap, **Kâmilü's-Sina** adlı eseriyile bilinir, bu eser daha sonra 980 yılında tamamlanan **The Complete Art of Medicine** olarak adlandırılmıştır. Ali bin Abbas, bu eserini Emir'e ithaf etmiş ve bu eser daha sonra **Kitabu'l-Mâlikî** (**Royal Book** veya Latince **Liber Regalis** ya da **Regalis Dispositio**) olarak adlandırılmıştır. Kitap, Razi'nin el-Hâvî adlı eserinden daha özlü ve daha sistematik; İbn Sinâ'nın **el-Kanun fi't-Tıbb** adlı eserinden daha uygulamalı bir biçimde yazılmıştır. **Kitabu'l-Mâlikî**, ilk on bölümü teorik ikinci on bölümü uygulamalı tıp olarak anlatılan 20 bölüme ayrılmıştır. Konularının birkaçı diyetisyenlik ve tıbbi malzemeler, kılcal damarların temel fikirleri, ilginç tıp rasatları ve doğum boyunca meydana gelen rahim hareketlerinin açıklamasından oluşur. (örneğin; çocuk rahim dışına kendiliğinden çıkmaz, rahim hareketleriyle itilir. Böylelikle Hipokrat'ın **Doğum Olayı** tezini çürütmüştür.) Bu kitap, Avrupa'da Constantinus Africanus tarafından Liber Pantegni olarak 1087 yılında Latice'ye çevrildi. **Liber Pantegni**'nin tamamlanması ve daha iyi tercümesinin yapılması ise 1127 yılında Antakyalı Stephen tarafından yapıldı ve bu kitap daha sonra 1492 ve 1523 yıllarında Venedik'te basıldı." **Tıp Etiği ve Araştırma Metodolojisi** (adlı eseri) çalışma, doktorlar ve hastalar arasındaki sağlıklı ilişki ve tıp etiğinin önemi üzerinde durmaktadır. Ayrıca bu eser günümüzdeki modern tıbbi araştırmalara benzer bilimsel metodolojinin ayrıntılarını açıklamaktadır." <http://www.geldik.net/threads/ali-bin-abbas-el-mecusi-kimdir-ali-bin-abbas-kimdir-ali-bin-abbas-hayati>. 63862 (Erişim Tarihi: 20. 06. 2014).

110 "Hz. Peygamber ve sahabenin tıp bilgisi ve tıbbî uygulamalarına ilişkin, çok sayıda rivayeti/hadisi, geniş bir tasnif çerçevesinde toplayan, Nebevî Tıp literatüründe yerini almış ilk kaynaklardan birisidir. Her ne kadar Ebû Nuaym'dan öncede Nebevî Tıpla ilgili eserler var idiye de bunlar, ya hacim itibariyle küçük ya da genel hadis literatürü içine dağıtılmış koleksiyonlardan ibarettir. Onun bu eseri, zikrettiğimiz özelliklerin dışında, tasnifinin güzelliğiyle de dikkati çekmektedir. Eserini yedi makaleye bölerek, her makaledeki başlıkları, bir tıp kitabı sistematığına benzer tarzda ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş olması, eserden istifadeyi kolaylaştırmıştır. Ebû Nuaym, zikrettiği hadislerle sağlık konusunu da ele almakta ve gerekli ilaçları, çağının bilgilerine göre sunmaktadır. Hastalıkların türleri ve her bir hastalığın ilacının bilgisi verilirken hastalıkların çıkış nedeni olarak aşırı üzüntünün gösterilmesi ve iyileştirilmesi bağlamında bazı maddi ve manevi tedavi önerilerinin yer alması kayda değer bilgilerdir. Ayrıca hadisler ışığında zikrettiği hastalıklara sunduğu ilaç önerileri ve tedavi yöntemleri, Hz. Peygamber ve Sahabe döneminin tıbbını yansıtmaları bakımından önemlidir. Ancak hadislerde geçen o döneme ait söz konusu hastalıkları, ilaç ve tedavi şekillerini değerlendirdiğimizde, çok çeşitli hastalıkların bulunduğunu ama bunların tedavisinde kullanılan tıbbi malzeme ve yöntemlerin çok sınırlı olduğu görülmektedir." Bkz. Dönmez, Mustafa Ebû Nuaym el-İsfehânî ve et-Tıbbu'n-Nebevî İsimli Eser Üzerine, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 16/349-350 Sayı 1, 2007. Ayrıca müellif 2005'te Prof. Dr. Salih Karacabey yönetiminde Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı hazırlamış olduğu **Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin et-Tıbbu'n-Nebevî İsimli Eserinin Tahkiki** adlı doktora tezini 2 cilt hâlinde yayımlamıştır. Bkz. Dönmez, Mustafa, Mevsuatü't-Tıbbi'n-Nebevî, I-II, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1427/2006.

111 İbn Haldûn, Mukaddime, II/602. Ayrıca bu tür uygulamalar: "Günümüz tıp dünyasına Orta Çağ tıbbının belki de en büyük mirası olan bu yöntem" diye tavsif edilmiştir. Bkz. III. Tıpta İnsan Bilimleri Kongresi 2007 Özet Kitabı, 19.

hüküm sürdüğü çağda Buhâra'da yaşamış, Samanîlerin Tabii İlimler bakımından o çağda dünyanın en zengin kitaplığı olan kitaplıklardan faydalanmıştır. İbn Sinâ'nın Felsefeye dair en tanınmış eseri **Şifa**'dır. Tıbbıa dair olan **Kânûn** adlı eseri bütün dünyaca tanınmıştır. Doğudaki ülkelerde bu eser çağımıza kadar ders kitabı olarak kullanılırdı. Biz, öğrenciyken Buhâra'da İbn Sinâ'nın eserlerini okutmak ve bilmekle iki kişi tanınmıştı ki biri **Mîr Seyyîd Saatçi** olup, İbn Sinâ'nın **Kânûnunu** okuturdu. Diğeri ise üstadımız **Müftî Abdürrezzâk** olup, **Şifa**'nın birçok yerlerini ezberden bilir ve büyük üstadı **Şeyh İbn-i Reis** adıyla anar, hiçbir zaman gerçek adını söylemezdi."¹¹²

"...Kurtubalı **Ebû Kâsım Zehrâvî** (ö. 400/1010) Avrupalılar onu **Albucasis** diye anarlar. Bu zat Kurtuba Halifelerinden **II. Hişâm**'ın (ö. 400 /1010) özel doktoru idi. Bu bilginin en tanınmış eseri cerrahlığa âit olan **Amelu'l-Yed**'dir. Bu zâtin bir başka eseri **de Kitâbu'z-Zehrâvî, et-Ta'rîf**...tir."¹¹³

4- Venedik'te Karantina Uygulamaları

"**14. Yüzyılda** deniz ticaretinin gelişmesi ve Doğu Akdeniz'den dönen gemilerin veba taşıdığına anlaşılması, **Venedik**'te karantina önlemlerinin alınmasına neden oldu. Gemiler, mürettebat ve yüklerle taşınan enfeksiyonun ortaya çıkarılarak tamamen yok edilmesi amacıyla önceleri **30 gün** sonra **40 gün** kadar tecrit ediliyordu. Bu sürenin seçiminin, **Hz. Musa** (a. s.) ve **Hz. İsa**'nın (a. s.) **çölde inzivaya çekildikleri süre** temel alınarak saptandığı da öne sürülür."¹¹⁴

"**1423**'te Venedik'te kente yakın bir adada ilk karantina istasyonu (**lazaretto**) kuruldu. Venedik'te uygulanan sistem, öbür dünya kentleri için bir model oldu ve yüzyıllar boyunca gelişecek olan **karantina denetiminin** temelini oluşturdu."¹¹⁵

Bir başka kaynakta da bu dönemdeki karantina uygulamaları ile ilgili şu tespitler yapılmıştır:

*"Yolcularla ilgili olarak bilinen ilk karantina uygulaması 1377'de Venedik ve Dubrovnik'te yapıldı, ilk Karantinahâne ise 1423 yılında Venedik yakınlarında Santa Maria di Nazeret adasında kuruldu. XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Doğu Akdeniz limanlarında tatbik edilmeye başlanan karantina tedbirleri, daha sonraki dönemlerde karayolu ulaşımına da sıkı bir şekilde uygulandı..."*¹¹⁶

5- Osmanlı Devleti Döneminde Sağlığın Korunması ve Karantina Uygulaması

Osmanlı Dönemi 1299-1920 yılları arası 621 yıllık bir dönemi kapsadığı için bu uzun süreçte sağlığın korunması ve karantina uygulamalarına ait bazı örnek uygulamaları kaydetmek istiyoruz.

"**16. yüzyılda** karantina uygulaması, sağlık raporlarının devreye girmesiyle geliştirildi. Bu raporlar, geminin ayrıldığı son limanda bulaşıcı hastalık olmadığını bildiriyor ve varacağı ülkenin konsolosundan alınan vizenin yer aldığı temiz kâğıdını da içeriyordu. Gemi böylece karantinaya gerek kalmaksızın limana giriyordu. Karantina sonraları veba dışındaki hastalıklar, özellikle Amerika ile ticaretin gelişmesiyle ortaya çıkan **sarihumma** ve Mekke'ye giden hacıların yaydığı **kolera** için de uygulamaya başladı."¹¹⁷

112 İbn Haldûn Mukaddime, III/422-423.

113 İbn Haldûn Mukaddime, III/423.

114 AnaBritannica, XII/593.

115 AnaBritannica, XII/593.

116 DİA Karantina Maddesi, XXIV/463.

117 AnaBritannica, XII/594.

“Eğitim, sağlık, sosyal ve siyasi alanlarda büyüme ve yükselmenin zirveye çıktığı Kanûni Devrinde faaliyet gösteren **Süleymaniye Darüşşifası** ve **Tıp Medresesi**’nin incelenmesi, burada sürdürülen sağlık hizmetleri ile tıp medresesinde verilen eğitimin belirtilmesi, Süleymaniye Darüşşifası ve Tıp Medresesi’ndeki eğitim, sağlık ve genel hizmet personelinin bilgileri, birikimleri, özellik ve sosyal haklarının ele alınması amaçlanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman’ın, İstanbul’da kendi adını yaşatmak ve insanlara faydalı olmak için eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin bir arada yürütülmesi amacıyla yaptırdığı külliye inşa edilirken, Kanûni (Süleymaniye) Cami civarında bir **Darüşşifa**’nın da yapılmasını emretmiştir. Böylece külliye içerisinde ayrı bir külliye şeklinde inşa edilen Darüşşifa, birçok fonksiyonu yerine getiren sağlık kuruluşu olmuştur. Sonuçta geniş hizmet anlayışından sağlık hizmetleri de payını almış ve kurulan darüşşifa ve tıp medresesi ile bir taraftan sağlık için elemanlar yetiştirilirken diğer taraftan da sağlık hizmetleri devam ettirilmiştir. **Darüşşifa**’da sağlık hizmetleri ücretsiz olarak ırk, din, milliyet ve cinsiyet ayrımı yapılmadan verilmiştir.”¹¹⁸

“Modern anlamda karantina uygulamasının yaygınlaşmasında ve karantina teşkilatlarının kurulmasında büyük salgınlar etkili olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılın karakteristik hastalığı olan kolera sağlık teşkilatlarının kurulmasını hızlandırmış, sağlık alanında milletlerarası iş birliği ve antlaşmalar yapılmasına yol açmıştır. Yüzyıllar boyu insanlığı dehşete düşüren büyük veba salgınlarının yerini XIX. yüzyılda **kolera pandemileri** almıştır. **Asya Kolerası** olarak adlandırılan ve Hindistan’dan çıkarak bütün dünyaya yayılan kolera, Osmanlı ülkesinde ve başşehirinde de etkili olmuş **1817, 1829, 1852, 1863, 1881 ve 1899** salgınları kitle hâlinde ölümlere yol açmıştır.”¹¹⁹

Osmanlı Döneminde Avusturya’nın uyguladığı karantina tedbirleriyle ilgili tarihi bilgiler:

“Pasarofça Antlaşması’nın (**1718**) ardından Osmanlı-Avusturya ticari münasebetlerinin ve mal mübadelesinin artmasıyla Avusturya, Doğu’dan taşınan veba hastalığının ülkesine sirayetini engelleyebilmek için Osmanlı tüccar, yolcu ve mallarına karşı çok katı karantina tedbirlerine başvurmuştur. Osmanlı ülkesinden gelen yolcuların ve malların karantinaya uğramadan sınırdan geçişine izin vermemiş, Osmanlı-Avusturya sınırı boyunca bu işle uğraşan ve salgınların söndüğü zamanlarda dahi sıkı kontrollere devam eden üç aşamalı idari bir teşkilat meydana getirmiştir.”¹²⁰

Osmanlı Döneminde karantina uygulamaları ise **II. Mahmut** döneminde gerçekleşmiştir. “1831 yılındaki büyük **kolera salgını** sırasında olmuştur. Rusya’daki hastalık üzerine İngiltere, Fransa Nemçe sefaret tercümanları Rusya’dan Osmanlı limanlarına gelecek gemilere **karantina** tatbik edilmesini istediler. Bunun üzerine II. Mahmut, devlet ricalinden **karantina** işinin müzâkere edilerek **karantina icrasına** başlanmasını emretti.”¹²¹

Karantina uygulamalarının **sorun hâline dönüştüğü** de ifade edilmiştir. **Karantina uygulamalarının yeknesaklığı** sebebiyle ortaya çıkan tabloyu şu tespitle ortaya koyalım:

“19. yüzyılın ortalarında karantina, yararlı olmaktan çok sorun meydana getiren bir uygulama hâline geldi. Uluslararası işbirliği karantina uygulamalarının neden olduğu genel hoşnutsuzluk, 1851’de Paris’te ilk Uluslararası Sağlık Konferansı’nın toplanmasına yol açtı. Tartışmalar iki ayrı düzeyde yürütülüyordu. Ticari açıdan karantinadan çıkar sağlayan ülkelerle bu uygulamaların kaldırılmasını

118 III. Tıpta İnsan Bilimleri Kongresi 2007 Özet Kitabı, 53.

119 DİA Karantina Maddesi, XXIV/463.

120 DİA Karantina Maddesi, XXIV/46.

121 DİA Karantina Maddesi, XXIV/46.

isteyen başlıca denizci ülkeler arasında çelişki vardı. Tıp yönünden **kolera, veba** gibi hastalıkların insandan insana bulaştığına inananlarla hastalıklara mikroplu havanın neden olduğunu ve çarenin karantina değil mikroptan arındırma olduğunu ileri sürenler çatışyordu. Bu görüş ayrılıklarına karşın karantina uygulamalarının standartlaştırılması konusunda önemli ilkeler saptandıysa da anlaşma ve düzenlemelere tam olarak uyulmadı.”¹²²

20. yüzyılın başlarından itibaren karantinanın tarihini ise şöyle özetleyebiliriz:

“Sonraki **50 yıl** boyunca bulaşıcı hastalıkların daha iyi anlaşılmasıyla sağlık konferanslarında elde edilen başarılar arttı. Görece esnek denetim kuralları ve karantina uygulamasında bazı kısıtlamaların ortadan kaldırılması konusunda anlaşmaya varıldıysa da gerçekten etkili ilk önlemler ancak **1903**'te, **1909**'da **Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO)** öncüsü olan **Uluslararası Toplum Sağlığı Dairesi** kuruldu.”¹²³

“II. Dünya Savaşı aynı zamanda tıp tarihinde de yeni bir dönemin başlangıcıdır. Savaş ortamının getirdiği başıboşluk, çeşitli ideolojilerin insanlar arasında doğurduğu kin ve kendini bilmez devlet yöneticilerinin sınırsız yetkilerle donattığı araştırmacılar; insan mantığının ve vicdanının asla onay vermeyeceği tıp deneylerinin yapılmasına sebep oldular. Çeşitli hastalık etkenlerinin sağlıklı bireylere verilip, sonu ölümlerle biten hastalık süreçlerinin takipleri, zorla uygulanan cinsiyet değiştirme ameliyatı denemeleri, farklı canlılardan alınan üreme hücreleri ile kadınları yapay olarak döleyip güçlü bir ırk yaratma çabaları, çeşitli kimyasalların göze enjekte edilmesiyle göz renginin değiştirilmesi girişimleri, II. Dünya Savaşı sırasında **Nazi Almanya'sında** yapılan onlarca insanlık dışı tıp deneyinden bazılarıdır.”¹²⁴

6- Günümüzde Karantina Uygulamaları

Öncelikle bize düşen Yüce Allah'ın bize emanet olarak verdiği bedenimizi her türlü zararlı etkilerden korumak, hasta olmamaya gayret etmektir. Hastalık durumu meydana getirmesi muhtemel sebeplere karşı duyarlı olmak ve hastalık veya bulaşıcı hastalık durumunda ise gecikmeye sebebiyet vermeden gerekli önlemleri almak öncelikle kendimize ve içinde yaşadığımız topluma karşı en önemli sorumluluklarımızdandır.

“Çağımızın insanı tüm teknolojik ve ilmi gelişmelere rağmen sağlığını süratli bir şekilde yitirmektedir. (Ne) Yazık ki bu şiddetli çöküşe dur diyecek bir otorite yoktur; tek güç insanın kendindedir yani herkes kendi sağlığına kendisi sahip çıkacaktır.”¹²⁵

“Bugün bulaşıcı hastalıkların denetiminde uygulanan **tecrit**, geçmiştekine göre daha esnektir. **Çiçek** ve **tifo** gibi insandan insana doğrudan bulaşan ve tehlikeli sonuçlar doğurabilen hastalıklarda kesin tecrit uygulaması gerekir. Buna karşılık **tecrit** çeşitli sebeplerden yetersiz kalabilir. Örneğin **sarıhumma, sıtma** gibi ara taşıyıcılarla bulaşan bazı hastalıklarda etkisizdir.”¹²⁶ “...Bu (**tecrit**) uygulama (sı) bazı hastalıklarda bireyleri korusa da genellikle bulaşmanın önlenmesinde pek az etkilidir.”¹²⁷

122 AnaBritannica, XII/594.

123 AnaBritannica, XII/594.

124 III. Tıpta İnsan Bilimleri Kongresi 2007 Özet Kitabı, 19.

125 Nurbaki, Haluk, İslam Dininin İnsan Sağlığına Verdiği Önem, 10.

126 AnaBritannica, XII/594.

127 AnaBritannica, XII/594.

Genellikle **karantina** ve **tecrit** hastalık denetimi konusunda birbiri yerine kullanılan terimlerdir.¹²⁸

“Günümüzde bulaşıcı hastalıklar üzerine oldukça fazla bilgi olması karantina uygulamasının değiştirilmesine yol açmıştır. Karantina, en dolaysız biçimiyle kuduz denetiminde olduğu gibi hayvanlara uygulanmaktadır. İnsan hastalıklarının denetiminde hastanın karşılaştığı sağlıklı bireyle gözetim altında tutulur.”¹²⁹

Bu uygulamanın işleyişi ise şöyledir:

“Hastalığı gidişi günlük doktor raporlarıyla saptanır, ancak kısıtlamalara gidilmez. Bazı durumlarda farklı karantina uygulamaları önerilir. Örneğin tifo mikrobuyla karşılaşan erişkinlerin dışkı ve idrarlarında bakteri bulunup bulunmadığı hastalıktan kurtuldukları kanıtlanincaya değin incelenmeli ve bu süre boyunca besinlere el sürmeleri engellenmelidir. Önceleri kızamıklı bireylerle karşılaşan çocukların evde tutulup okula gönderilmemesi önerilirken, günümüzde **kızamık aşısının** yaygın olarak kullanılması bu uygulamanın kalkmasını sağlamıştır.”¹³⁰

“**Bitki ve bitki ürünlerine karantina uygulaması**, uluslararası anlaşmalarla belirlenen kurallara göre yapılmaktadır.”¹³¹

Bir bölge hangi sebeplerden dolayı karantina altına alınır? gibi bir soruya cevap ararken, öncelikle halk arasında, “**Şu bölgede kuduz vakası görülmüş ve bölge “karantina” altına alınmış**” haberlerini duyarız ve haber olarak da gazetelerden okuruz.¹³²

7- Tıbb-ı Nebevî Nasıl İhyâ Edilebilir?

Bu hususta bazı teklifler sunmak istiyoruz:

1. İslami ilimler ve tıp literatürüne vâkif ilim adamları yetiştirmek.
2. Multi disiplinler diyebileceğimiz koordineli bir çalışma ekibi kurulması elzemdir.¹³³

128 AnaBritannica, XII/593.

129 AnaBritannica, XII/594.

130 AnaBritannica, XII/594.

131 AnaBritannica, XII/594.

132 “İsparta’nın Şarkikaraağaç ilçesinde yabancı tilkinin ısırığı buzağının kuduz sonucu telef olduğu belirlenince, olayın meydana geldiği Göksöğüt Köyü karantinaya alındı” haberi gibi. Edinilen bilgiye göre, Göksöğüt Köyü’nde yaşayan Mustafa Esen ve Fadime Esen çiftine ait buzağı, bir tilkinin saldırısına uğradı. Şarkikaraağaç Kaymakamı Abdullah Akdaş’ın talimatıyla harekete geçen İlçe Tarım Müdürlüğü yetkilileri, köye giderek buzağının kontrolünden geçirdi. Veteriner Hekim Necati Ateş’in muayenesi sonucu kuduz şüpheli buzağı müşahade altına alındı. Tarım İlçe Müdürlüğü yetkilileri konuyla ilgili olarak köy halkını da bilgilendirdi. “Bkz. <http://yere1.iha.com.tr/goksogut-koyu-karantina-altina-alindi1bnspar-ta-20140418AW066272> (Erişim Tarihi: 14. 04. 2014). <http://yere1.iha.com.tr/goksogut-koyu-karantina-altina-alindi1bnspar-ta-20140418AW066272> (Erişim Tarihi: 14. 04. 2014).

133 “Zamanımızda Tıbb-ı Nebevî’nin mükemmel bir sisteme kavuşturulması bir ekip çalışmasıyla gerçekleşebilir. Bugün tıbbın pek çok ihtisas bölümleri var: **Göz, kulak, dâhiliye, hâriciye, nisâiyye, çocuk, psikiyatri, nöroloji...** gibi. Hadisleri bu ihtisas sahiplerinden her biri kendi zaviyesinden değerlendirecektir. Bir hadisten psikiyatri mütehasısı tarafından keşfedilecek bir inceliğin, dâhiliyeci tarafından sezilemeyeceği söylenilebilir. Hele tıbbi formasyonu olmayan bir ilahiyatçının hekimlerle seziyecek incelikleri görmesi beklenemez. Öyleyse hadislerdeki tıbbi yönleri arama ve sistematize etme işini hekimlerin teşkil edeceği bir heyet ele aldığı takdirde, yüzbinleri bulan bütün hadis rivayetleri, yapılacak çalışmanın kaynağını teşkil edecektir. Aksi takdirde bir ilahiyatçının yapacağı Tıbb-ı Nebevî çalışması hadis kitaplarının “**Kitâbu’t-Tıbb**”, “**Kitâbu’l-Mardâ**” gibi tıpla alakalı bölümlerinde yer alan hadislerin dışına fazla çıkmaz.” Bkz. Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, XI/395 Bu konuyla ilgili tıp doktoru Zeki Çıkman’la “**İki gözümün nuru namaz**” ilgili hatırasını ardından O’nun şu yorumlarına yer vermiştir: “Gözün namazdaki ta’dil-i erkânı, namazın karanlıkta kılınmasının mekruhluğu, gözümüzün **katarakt** ve **glokom**’dan (yani karasu hastalığından) korunması için hususi işaretler olup, “**İki gözümün nuru namaz**” hadisi, namazın değer verilen sevilen, bir kıymet olduğunu anlattığı gibi “İki gözümüne nur

3. Tıbb-ı Nebevî'nin çok iyi bilinebilmesi için ilk dönem kaynaklarını taramak ve bu kaynakların içeriğinden bir literatür oluşturmak.
4. Bu gibi uluslararası veya ulusal sempozyumlar düzenleyip o dönemdeki uygulamaları ve günümüzdeki ilmi verileri de kullanarak yeni tedavi yöntemleri ortaya koymak.
5. "Tıbb-ı Nebevî'yi günümüz şartlarında yeniden sistematize edilmesi düşünüldüğü takdirde takip edilmesi gereken metot bizce şudur: "Bu çalışmayı öncelikle Arapçayı iyi bilen tabipler yapmalıdır. Onlar, Arapçadan başka hadis ve tefsirle ilgili belli başlı ilimlerde yetişmelidirler. Bu meyanda hadis nazariyatının ve hadis kaynaklarının da iyi bilinmesi gerekir. Arapça formasyonu olan bir hekimin hadis nazariyatını öğrenmesi, kaynakları tanıması çok zor bir iş değildir. Ama Arapçayı bilen bir ilahiyatçının tıbbi formasyon edinmesi kıyaslanamayacak kadar zordur."¹³⁴
6. Gayrimüslim tecrübeden¹³⁵ de istifade edilmesi gerekir.

---

veren namaz" ibaresinin de saklı olduğu kanaatindeyiz. Kişi sevdiği ile karşılaştığı zaman "seni görünce gözüm gönlüm aydınlandı" diyerek psikolojik bir sevinci ifşa ettiği gibi, namaz direkt olarak maddi gözümüzün sağlığında etkilidir. Gözün içindeki lens denilen uyumla ilgili merceğin anatomik, fizyolojik ve biyolojik hususiyetlerini bilenler bu ifadelerin gerçekliğini daha iyi anlayacaklardır. "Bkz. Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, XI/396-397.

134 Bkz. Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, XI/395.

135 Tıbb-ı Nebevî'nin orijinal yönlerinden biri budur. Tedavide insanlığın faydasını ortaya koyduğu tecrübelerden istifade edilir. "Gayrimüslimlerin metodu veya ilacıdır alınmaz" gibi bir prensip mevcut değildir. Bkz. Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, XI/392.